

Tweede Kamer, Digitaliserende overheid en toezicht

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT

Concept

De vaste commissie voor Digitale Zaken heeft op 30 september 2026 overleg gevoerd met mevrouw Aerdt, staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit, en de heer Van der Burg, staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid, over:

- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 19 maart 2026 inzake Bevoegdheidsverklaringsdienst Wettelijk Vertegenwoordigen (26643, nr. 1497);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 27 maart 2026 inzake uitkomsten onderzoek Privacy Company naar datalekken nieuwe werkplek SSC-ICT (DWR 2.0) (29362, nr. 399);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 10 april 2026 inzake toezegging gedaan tijdens het commissiedebat Digitaliserende overheid van 29 januari 2026, om een overzicht te geven van grote IT-contracten vanuit het rijkscontractenregister die binnen twee jaar zullen aflopen (26643, nr. 1503);**
- **de brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 20 april 2026 inzake reactie op verzoek van het lid Kathmann, gedaan tijdens de regeling van werkzaamheden, over de acties van de Russische Federatie en of er inderdaad ambtenaren zijn getroffen (26643, nr. 1508);**
- **de brief van de minister van Financiën d.d. 11 mei 2026 inzake reactie op verzoek commissie over de brandbrief van Privacy First over verplichtstelling Europese digitale identiteit bij banken (26643, nr. 1511);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 16 juni 2026 inzake aanbieding Rapport impactanalyse uniforme domeinnaamextensie (26643, nr. 1521);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 29 juni 2026 inzake jaarrapportage Adviescollege ICT-toetsing 2025 (26643, nr. 1536);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 10 juli 2026 inzake beantwoording vraag van het lid Kathmann, gedaan tijdens het commissiedebat Digitale inclusie van 24 juni 2026, over onder andere de doelen en voorstellen rondom de aanpak van de Informatiepunten Digitale Overheid (IDO's) (26643, nr. 1550);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 29 september 2026 inzake reactie op verzoek commissie over gesprekken met Microsoft, Meta en de Amerikaanse ambassade (2026Z20301).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Digitale Zaken,
Dekker

De griffier van de vaste commissie voor Digitale Zaken,
Boeve

Voorzitter: Dekker
Griffier: Terberg

Aanwezig zijn zes leden der Kamer, te weten: Van den Berg, El Boujdaini, Dekker, Kathmann, Meulenkamp en Zwinkels,

en mevrouw Aerds, staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit, en de heer Van der Burg, staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid.

Aanvang 10.01 uur.

De **voorzitter**:

Goedemorgen. Ik open hierbij deze vergadering van de vaste commissie voor Digitale Zaken. We gaan het vandaag hebben over de digitaliserende overheid en toezicht. Ik heet welkom de bewindspersonen mevrouw Aerds van EZK en de heer Van der Burg van BZK. Aan de zijde van de Kamer hebben wij het genoegen om bij ons te hebben mevrouw Zwinkels van het CDA, mevrouw El Boujdaini van D66, de heer Meulenkamp van de VVD, de heer Van den Berg van JA21 en mevrouw Kathmann van PRO.

We hebben in totaliteit vier uur voor deze commissievergadering. Er zijn vijf minuten spreektijd afgesproken, dat is vrij ruim. Ik stel voor dat we in de eerste termijn vier interrupties toestaan. Als dat echt te weinig blijkt, dan moeten we maar even kijken, maar dat zou moeten kunnen. Dan kunnen we, gezien de overgebleven tijd, zien wat we in de tweede termijn nog toestaan.

Dan geef ik graag als eerste het woord aan mevrouw Zwinkels. Gaat uw gang.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Afgelopen vrijdag was ik bij de bibliotheek op Kanaleneiland in Utrecht. Daar zag ik hoe iemand bij het Informatiepunt Digitale Overheid werd geholpen met een nieuwe DigiD. Persoonlijk, laagdrempelig en in een vertrouwde omgeving. Indrukwekkend om te zien. Hier zie je ook de impact van alle wijzigingen die wij in Den Haag doorvoeren. De complexiteit die wij toevoegen, merken de medewerkers van de bibliotheek direct. Of het nu gaat over het ov, over de zorg, over het Noodfonds Energie: je ziet het daar allemaal samenkomen.

Voorzitter. Voor een inwoner bestaat er maar één overheid. Toch hebben we onze overheid nog te vaak ingericht alsof iedere organisatie een eigen eiland is, ook op digitaal vlak. Een eigen website, een eigen portaal, een eigen systeem: de burger mag vervolgens uitzoeken waar hij moet zijn. Wat het CDA betreft draaien we dat om. Niet de structuur van de overheid, maar de leefwereld van mensen moet leidend zijn. Het coalitieakkoord spreekt niet voor niets over "dienstverlening naar Estlands model". Daar hoeft de burger niet te weten hoe de overheid achter de schermen georganiseerd is om goed geholpen te worden.

Dat principe spreekt het CDA aan. De overheid mag achter de schermen ingewikkeld zijn, al hebben we dat met elkaar natuurlijk liever niet, maar de burger hoeft daar geen last van te hebben. Daarom zouden we veel meer moeten toewerken naar één herkenbare digitale overheid met een duidelijk portaal. "Mijnoverheid" kan wat ons betreft veel meer worden dan vooral een digitale brievenbus. Waarom ontwikkelen we dit niet door tot een persoonlijke overheidsomgeving, waar mensen hun berichten, lopende aanvragen en benodigde acties op één plek vinden? Hoe kijkt de staatssecretaris hiernaar en wat is zijn visie en ambitie hierop? Hoe ziet de digitale overheid eruit vanuit het perspectief van een inwoner in 2030? En wil hij hiervoor een concrete routekaart opstellen?

Voorzitter. Eén overheid aan de voorkant vraagt ook dat we aan de achterkant veel meer als één overheid werken, maar juist daar schort het nog aan. Dat vraagt ook om een andere manier van werken: "minder praten, maar hands-on", zoals onderzoeksexpert Bert Hubert het ook noemt. Neem open standaarden, want die zorgen ervoor dat systemen dezelfde digitale taal spreken, dat gegevens veilig kunnen worden uitgewisseld en dat we minder afhankelijk zijn van één leverancier. Als we dienstverlening naar Estlands model willen, zijn die standaarden geen technische bijzaak, maar een randvoorwaarde.

Toch werd in 2025 slechts bij 49% van de relevante verplichte open standaarden daadwerkelijk om die standaarden gevraagd. Dat percentage blijft al jaren rond de helft hangen. Juist standaarden voor digitale veiligheid, gegevensuitwisseling en leveranciersonafhankelijkheid blijven te vaak buiten beeld, en dat is zorgelijk. Neem iets kleins als ODF, een open bestandsformat dat onze afhankelijkheid van één softwareleverancier verkleint. Die standaard wordt maar in 15% van de relevante aanbestedingen uitgevraagd. Open API, waarmee gegevens binnen de overheidssystemen kunnen worden uitgewisseld, komt op slechts 36%.

Juist de standaarden die bijdragen aan digitale autonomie en gegevensuitwisseling blijven dus achter. Is de staatssecretaris het met ons eens dat we na jaren stagnatie die percentages echt omhoog moeten krijgen? En is hij bereid om een beperkt aantal standaarden te prioriteren, die het meeste bijdragen aan een veilige gegevensuitwisseling en digitale autonomie? Heel concreet: wil de staatssecretaris onderzoeken of open bestandsformaten zoals ODF binnen het Rijk de standaard kunnen worden?

Voorzitter. Dit voorbeeld laat wat het CDA betreft zien dat er een breder probleem is: het ontbreekt te vaak aan centrale sturing op de toepassing ervan. Ook het Adviescollege ICT-toetsing wijst daarop, terwijl de uitgaven aan IT-leveranciers blijven stijgen. We missen specifiek op welke wijze en binnen welk tijdsbestek er ingegrepen wordt. Precies daarom zien wij veel potentie in de Nederlandse Digitale Dienst. De startnotitie zet een goede richting in. De Digitale Dienst moet doorbraken forceren en overheidsbreed meer regie voeren. Maar dan moet deze dienst ook echt tanden krijgen.

Via een eerdere motie van mijn hand hebben we al eerder gevraagd om een helder bestuurlijk mandaat. Toch wordt pas volgend jaar definitief besloten over taken, mandaat en structurele financiering. Wat kan de Digitale Dienst tot die tijd daadwerkelijk afdwingen? En kan de staatssecretaris toezeggen dat het uitgangspunt helder wordt:

rijksbrede standaarden en gezamenlijke voorzieningen zijn de norm. Wie daarvan wil afwijken, moet dat stevig motiveren. Laten we het dan ook heel concreet maken. Het coalitieakkoord bepaalt dat IT-projecten boven de 5 miljoen euro aan centrale ICT-standaarden worden getoetst. Beleg die toets bij de Digitale Dienst en maak open standaarden daar expliciet onderdeel van. Is de staatssecretaris daartoe bereid?

Voorzitter. Ik kom terug op waar ik mee begon. Laat de bibliotheek op Kanaleneiland in Utrecht ons voorbeeld zijn. Niet de structuur van de overheid, maar de leefwereld van mensen moet leidend zijn. Juist daarvoor moeten we achter de schermen bereid zijn om meer als één overheid te werken.

Voorzitter. Het moet echt anders en ik denk dat dat ook kan. Wij zijn er als CDA om daaraan echt een constructieve bijdrage te leveren, als u dat met elkaar wilt waarmaken. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Er zijn geen interrupties, zie ik. Dan gaan we verder met mevrouw El Boujdaini van D66.

Mevrouw El Boujdaini (D66):

Voorzitter, dank u wel. Een overheid is er voor mensen. Dat klinkt vanzelfsprekend, maar daar moeten we elke dag scherp op blijven. Loketten, gemeentehuizen en IDO-punten blijven belangrijk. Voor steeds meer mensen is de digitale ingang de snelste en soms de enige weg naar de overheid. Die systemen zijn de toegangspoorten van onze samenleving. Van wie wij daarbij afhankelijk zijn en hoe wij dat inrichten, is geen technisch detail. Daarom ga ik het vandaag hebben over digitale soevereiniteit, IT-inkoop, de digitale werkplek en de wallet.

Voorzitter. Gisteren lazen we in het AD dat door gemeenten aan Microsoft 185 miljoen euro wordt uitgegeven. Voor de hele overheid wordt dat geschat op 2 à 3 miljard euro per jaar. Dat geld kan ook naar Europese tech, maar dan moeten we weten waar we staan. Is het kabinet daarom bereid om een nulmeting te doen op het gebied van digitale soevereiniteit, te beginnen bij de overheid zelf, zodat we daadwerkelijke, meetbare doelen kunnen stellen voor de weg vooruit? Kan daarbij meegenomen worden waar die afhankelijkheid binnen de overheid zit, zodat we ook strategische keuzes kunnen maken? Dan weten we wanneer we het wel of niet gewenst vinden om niet-Europese IT-systemen te gebruiken.

Voorzitter. Inkoop is een van de krachtigste instrumenten van de overheid. De overheid is een enorme klant. Waar wij ons geld aan uitgeven, bepaalt dus ook van wie we afhankelijk zijn. In het vorige debat vroeg ik om een overzicht van de grote IT-contracten die de komende twee jaar aflopen. Dat hebben we gekregen, waarvoor dank. Leveranciers als Microsoft zie ik daar echter niet in terug, maar wel tussenpartijen die hun producten leveren. Zo blijft onduidelijk wat we uitgeven aan niet-Europese IT-leveranciers en wat voor contracten dat zijn. Daarom de volgende vragen. Hoe krijgen we een beter overzicht van grote contracten met bedrijven zoals Microsoft inclusief de indirecte contracten daarmee? Welke rol kan de Nederlandse Digitale Dienst spelen bij het beter en meer gecoördineerd inkopen van Europese IT? Heel concreet: kan Linux bijvoorbeeld ingekocht worden? Kunnen we daar niet binnenkort voor een deel mee beginnen, zodat we dat in ieder geval vast kunnen uitproberen, en dat bijvoorbeeld in de

plaats stellen van één van de contracten die de komende twee jaar aflopen?

De overheid kan sturen op aanbestedingen. Open standaarden en open source als criteria in aanbestedingen kunnen in de toekomst het verschil maken.

De voorzitter:

U heeft een interruptie van de heer Meulenkamp.

De heer Meulenkamp (VVD):

De bel klinkt. Dat duurt één minuut. Misschien moeten we heel even wachten, want anders kunnen we elkaar niet verstaan.

De voorzitter:

Meneer Meulenkamp. O, u had geen interruptie! Het was helemaal geen interruptie. Ook niet van de heer Van den Berg? Meneer Van den Berg wel.

De heer Van den Berg (JA21):

Mevrouw El Boujdaini houdt een behoorlijke inleiding. Ik hoor haar onder andere spreken over Linux en Microsoft — hebben we dat wel goed inzichtelijk? — maar ik mis de visie daarachter. Wat is voor D66 nu vooral belangrijk? Is het belangrijk dat we van Microsoft afstappen? Of willen we simpelweg een beter functionerende overheid?

Mevrouw El Boujdaini (D66):

Het is heel ongezond om afhankelijk te zijn van zo'n grote partij. Dat zouden we in iedere sector vinden. Mocht er ooit iets gebeuren met Microsoft, dan hebben we met z'n allen een heel groot probleem. Mijn fractie staat dan ook voor een grotere pluriformiteit aan bedrijven. Zij staat er juist voor dat we nagaan waar we die strategische keuzes kunnen maken. Wanneer vinden we het bijvoorbeeld wel oké om Microsoft te gebruiken en wanneer niet? Het is heel belangrijk dat we niet afhankelijk zijn één grote partij, maar pluriformiteit krijgen in IT-leveranciers, zodat we een stuk veiliger zijn en minder afhankelijk.

De heer Van den Berg (JA21):

Ja, maar ik hoorde mevrouw El Boujdaini zojuist zeggen dat we dan wellicht maar eens moeten gaan oefenen met Linux, en dan gaat het wel echt over besturingssystemen. Volgens mij zijn er niet zo heel veel smaken. Je hebt Linux, macOS of Windows. Wat zijn dan de opties voor mevrouw El Boujdaini? Er is immers niet zo heel veel meer keuze dan dit, en alleen maar met Linux spelen lijkt mij niet zo heel verstandig.

Mevrouw El Boujdaini (D66):

Daarom dus ook mijn oproep om het eens te proberen met Linux erbij, want Windows is weer van Microsoft, en van macOS worden we ook steeds afhankelijker. Laten we dan die derde grote proberen die in ieder geval meer werkt met open source en open standaarden, juist gelet op de interoperabiliteit die we met z'n allen ook zo belangrijk vinden. Ik denk nog steeds dat er binnen Europa echt wel andere bedrijven te vinden zijn die dit wellicht kunnen leveren, alleen op een minder grote schaal. Het is dus ook aan ons: welk deel van de overheid willen we laten bedienen door welk soort bedrijf? Daarom noem ik het maken van strategische keuzes. Volgens mij moeten we het daar verder met elkaar over hebben. Daarom roep ik ertoe op om eens zo'n nulmeting te doen.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Oké, nu worden we concreet. Sinds de jaren negentig hebben we een uitgekristalliseerd landschap van Windows, Linux en tegenwoordig ook van macOS. Mevrouw El Boujdaini zegt dat we voor Linux zouden moeten gaan omdat dat een uitweg zou kunnen zijn voor Windows en macOS. Oké, maar wanneer komt mevrouw El Boujdaini dan met een voorstel voor meer budget of meer personeel bij de Rijksoverheid? Volgens mij moet het juist efficiënter, als ik het zo hoor. Laten we eerlijk zijn, met Linux heb je veel meer personeel nodig om dat allemaal veilig te houden en goed te blijven beheren. Kortom, wanneer komt dan de boter bij de vis?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Binnen de overheid wordt alleen al aan Microsoft 2 à 3 miljard euro uitgegeven. Dat noemde ik net ook al. Daar wordt het op geschat. Dat staat dus nog los van het andere besturingssysteem dat wordt gebruikt. Dat geld is er. Dat zijn miljarden. Het gaat dus om de keuzes die je maakt. Je kan een deel van die miljarden ook uitgeven aan Linux. Volgens mij is het coalitieakkoord er heel duidelijk over dat we meer IT-kennis bij de overheid binnen willen halen. Daar ben ik een enorm voorstander van, want we geven al veel te veel geld uit aan inhuur. Volgens mij was dat iets van meer dan 1 miljard. Een groot deel daarvan gaat naar inhuur van IT-personeel. Als we dat nou eens omzetten, dan kunnen we dat gebruiken om bijvoorbeeld eens te testen wat we binnen de overheid van Linux vinden.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dan wil ik hier toch maar even vol op ingaan, voorzitter. Eigenlijk snap ik nu nog minder dan toen ik net begon, want het gaat ook over besturingssystemen. Onze contracten met Microsoft hebben voor een heel groot gedeelte ook betrekking op de cloud. Ik noem bijvoorbeeld Microsoft Azure, waarbij via datacenters op afstand van diensten gebruik wordt gemaakt. Misschien sla ik de plank mis, maar volgens mij bestaat dat helemaal niet bij Linux, of we moeten daarvoor zelf een nieuw datacenter gaan optuigen. Volgens mij kan dat helemaal niet wat mevrouw El Boujdaini zegt.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Volgens mij had de heer Van den Berg het over besturingssystemen en hadden wij het niet over de cloud. Daar ging de interruptie eerst over. Mijn concrete vraag aan het kabinet is: zouden we kunnen kijken of Linux ingekocht kan worden en kunnen we daar eens in een deel van de overheid mee aan de slag gaan om dat te testen? Dat is ook mijn oproep.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Daar heb ik ook een vraag over aan mevrouw El Boujdaini. Ik ben het heel erg met haar eens dat we aan de slag moeten gaan, dat we "het gewoon moeten gaan doen" en die ervaring moeten gaan opbouwen. We moeten ook vooral die aanbestedingen aangrijpen en de budgetten daarbij realiseren. Ik heb het weleens laten uitzoeken: het gaat zelfs om 9 miljard in totaal. Ik ben wel heel erg benieuwd waarom mevrouw El Boujdaini dan aanstuurt op zo'n nulmeting. Dat begrijp ik nog niet helemaal. Wij hebben eerder een motie ingediend met het verzoek om een gap-analyse te laten uitvoeren, opdat de overheid goed nagaat wat er op de markt is, wat zij nodig heeft en welk verschil daar eventueel nog tussen zit. Waarom een nulmeting?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik denk dat het een hele mooie aanvulling is. De nulmeting is een hele mooie aanvulling op de motie over de gap-analyse, die inderdaad eerder door u is ingediend en die wij ook hebben gesteund. Eigenlijk wil je als overheid dus weten hoe afhankelijk we zijn en wil je dat ook kwantificeren om doelen te kunnen stellen. Ik denk dat het heel mooi zou zijn om vervolgens die gap-analyse te hebben van waar dat in de markt zit, waar we het dan kunnen gaan afnemen en in welke hoedanigheid.

De **voorzitter**:

Een vervolgvraag.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Goed om te horen. Ik denk inderdaad dat het deels aanvullend kan zijn op elkaar, maar we kunnen niet alles. Vandaar dat ik hier ook wat kritischer op doorvraag. Ik denk namelijk dat we misschien ook wel gewoon al heel veel stappen kunnen maken met de Digitale Dienst en het Adviescollege ICT-toetsing. Gisteren kwam ook in het nieuws dat een aanbesteding van de SVB is stopgezet, omdat de digitale soevereiniteit gewoon niet op orde is. Kijk, dan wordt het concreet. Dan gaan we volgens mij echt iets veranderen met elkaar. Hoe kijkt mevrouw El Boujdaini daarnaar?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik ben er heel erg van overtuigd dat het toch echt begint bij inzicht en overzicht. Zolang wij niet weten hoe groot onze afhankelijkheid is en waar die precies zit, denk ik dat het veel moeilijker is om te sturen als overheid op waar we het verschil daadwerkelijk kunnen maken. Ik denk toch dat zo'n nulmeting echt wel zou kunnen helpen, ook om juist doelen te kunnen stellen en te vragen: waar is het nu makkelijk binnen de overheid om die overstap te maken en waar is dat ook gewenst? Die combinatie vind ik ook heel belangrijk. Zoals ik al eerder zei: ik denk juist dat het heel mooi aansluit bij de gap-analyse waar mevrouw Zwinkels naar refereert en dat we dat heel goed kunnen gebruiken.

De **voorzitter**:

U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik ga verder. Ik had nog een vraag aan het kabinet. Als overheid kunnen we ook sturen met aanbestedingen. Open standaarden en open source als criteria voor aanbestedingen kunnen in de toekomst dus het verschil maken. Mevrouw Zwinkels begon ook al over open standaarden. Zou het kabinet hierop kunnen inzetten?

Voorzitter. We hebben ook een analyse van DWR 2.0, de nieuwe digitale werkplek van ambtenaren, onderzocht. We hebben onderzocht of SSC-ICT de privacyafspraken naleeft en of gevoelige gegevens onbedoeld kunnen weglekken. Het is goed dat dit is onderzocht en het is fijn dat er geen ongewenste datastromen zijn gevonden. Toch doet Privacy Company ook aanbevelingen aan SSC-ICT en SLM Rijk. Ik vraag me af of de staatssecretaris deze aanbevelingen gedeeltelijk of in hun geheel gaat overnemen.

Voorzitter. Dan wil ik het hebben over de EDI-wallet. Na de technische briefing en het rondetafelgesprek over de eIDAS-verordening is namelijk één ding duidelijk geworden: de digitale wallet biedt kansen. Mensen hoeven niet telkens hun gegevens achter te

laten voor hun sport- of telefoonabonnement of om een toeslag aan te vragen. Ze houden regie over hun eigen gegevens en bedrijven hebben minder administratieve lasten. Ook voor de bancaire sector liggen hier kansen. Het is voor banken verplicht om na het openen van een rekening of bijvoorbeeld bij het afsluiten van een hypotheek ook om het bsn van mensen te vragen. Hier is een wettelijke grondslag voor. Als dit niet via de wallet kan, onthouden we mensen toch het meest privacyvriendelijke kanaal. De wallet is namelijk veiliger dan het toesturen van een kopie van je paspoort, want als er een hack plaatsvindt en de kopieën vallen in de verkeerde handen, zijn we ver van huis. We winnen hier dus aan veiligheid, privacy en minder rompslomp. Hoe kijkt de staatssecretaris naar het integreren van het bsn in de wallet?

Voorzitter. Nog even daarop doorgaand: tijdens het rondetafelgesprek bleek dat veel partijen klaarstaan om te testen en dat landen om ons heen al werken aan een lightversie van het walletstelsel. Met steeds meer datalekken kunnen we niet achterblijven. In Rotterdam is ID010 klaar om te testen. De haven van Rotterdam kan meedoen aan de pilot. Wat houdt ons tegen? Kunnen we in Nederland werk maken van zo'n lightversie van het walletstelsel? Er wordt vanuit de overheid namelijk ook al met diverse partijen gepraat. Zouden we Rotterdam dan als regulatory sandbox kunnen gebruiken voor de EDI-wallet en de Business Wallet? Laten wij hier nou gewoon in vooroplopen als Nederland, want we hebben die kennis en die gedrevenheid.

Voorzitter, ik sluit af. Achter elke digitale toegangspoort staat een mens, iemand die zorg regelt, een toeslag aanvraagt of een bedrijf runt. Die mensen moeten op de digitale systemen van de overheid kunnen vertrouwen. Het begint klein, namelijk met een contract dat we anders inkopen, een veilige digitale werkplek en een wallet die we in de praktijk testen. Nederland heeft de kennis en de gedrevenheid. Ik hoop dat hierop wordt ingezet.

Ik wil nog één ding zeggen. Vijf minuten is toch best wel kort. Digitaliserende overheid is namelijk gewoon best wel een groot thema. Ik had eigenlijk nog heel veel andere onderwerpen, maar dit is eventjes wat ik echt wilde aankaarten.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Die spreektijden zijn nooit lang genoeg, hè? Ik geef nu het woord aan de heer Meulenkamp.

De heer Meulenkamp (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Digitalisering biedt de overheid veel kansen om de dienstverlening beter en efficiënter te maken, maar dan moeten we die kansen ook benutten. De VVD vindt dat de overheid AI beter moet benutten om de productiviteit te verhogen. In de motie-Verkuijlen van 18 juni 2026 is het kabinet gevraagd om hierover rijksbreed een concreet plan te maken, met 20% productiviteitswinst als streven. Mijn vraag aan de staatssecretaris is dan ook: hoe staat het met dit plan en met de uitvoering van deze motie? Wanneer kunnen we het concrete plan verwachten en hoe wordt de productiviteitswinst gemeten?

We zien inmiddels ook concrete toepassingen. Denk aan het gebruik van AI bij de afhandeling van Woo-verzoeken en het informeren van ondernemers over Woo-

besluiten en zienswijzeprocedures. Ik heb hier onlangs ook een motie over ingediend. Wat ons betreft moeten we er niet alleen voor zorgen dat de overheid effectiever gaat werken, maar ook dat er meer tijd en capaciteit overblijft voor het persoonlijke gesprek. Hoe denkt de staatssecretaris dit concreet te realiseren?

Dat brengt mij bij digitale inclusie en toegankelijkheid. Het is goed dat steeds meer overheidsdiensten digitaal beschikbaar zijn, maar niet iedereen kan even gemakkelijk meekomen in deze ontwikkeling. Bij digitale dienstverlening moeten we daarom rekening houden met verschillende gebruikersgroepen. De Informatiepunten Digitale Overheid kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. De vraag is daarom: wat is de voortgang op het gebied van digitale toegankelijkheid en inclusie en hoe wordt bepaald wanneer digitale dienstverlening volstaat en wanneer persoonlijk contact nodig blijft?

Dan de uniforme domeinnaam. Ik vind het een goede zaak, zoals mijn collega hiernaast ook al aangaf, dat er wordt gewerkt aan een herkenbare domeinnaam voor overheidswebsites. Voor mensen wordt dan duidelijker of ze daadwerkelijk met een overheidswebsite te maken hebben. Tegelijkertijd begrijp ik dat het een omvangrijk traject is en dat het in sommige scenario's vijf tot tien jaar kan duren voordat we dit gerealiseerd hebben. Mijn vraag is: kan dit proces worden versneld en waar zitten op dit moment de belangrijkste belemmeringen?

Digitale veiligheid is voor de VVD cruciaal. De recente Citrix-problemen bij de Rijksoverheid en ziekenhuizen laten zien dat digitale kwetsbaarheden snel gevolgen kunnen hebben. Voor de VVD is het belangrijk dat de overheid risico's zo veel mogelijk voorkomt, maar ook snel kan handelen als er iets misgaat. In de recente brief van 29 september over de kwetsbaarheden in Citrix wordt ingegaan op de maatregelen die de Rijksoverheid heeft genomen en het lopende onderzoek naar de mogelijke inbraak. Welke lessen trekt de staatssecretaris hieruit? Wat gaat er structureel veranderen om de digitale weerbaarheid en continuïteit van de Rijksoverheid verder te versterken?

Tot slot de digitale werkplek 2.0. Met deze digitale werkplek zijn stappen gezet op het gebied van digitale autonomie en soevereiniteit. De werkplek wordt inmiddels aan verschillende departementen geleverd. Mijn vraag is dan ook: zou niet binnen alle departementen van deze veilige werkplek gebruikgemaakt moeten worden, dus niet op verschillende, maar op alle werkplekken? Zou ook niet gekeken moeten worden naar bredere toepassing bij overheidsgerelateerde instanties, zoals provincies, gemeenten, waterschappen en ziekenhuizen? Hoe kijkt de staatssecretaris daarnaar en wat kan hij doen om dit te bevorderen?

Tot zover, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Er zijn geen interrupties. Dan schakelen wij meteen door naar de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dank u wel, voorzitter. Toch een ronkende conclusie: Amerikaanse software is veilig, aldus Privacy Company.

De digitalisering van de overheid is geen doel op zichzelf. De overheid kan veiliger,

efficiënter en beter controleerbaar werken met digitalisering. Juist daarom moeten we kritisch blijven kijken naar privacy en veiligheid. Een goed voorbeeld is de digitale werkplek. De inhoudelijke data en e-mails van ambtenaren blijven binnen het eigen overheidsdatacenter. De aanbevelingen die technisch uitvoerbaar waren, zijn bovendien overgenomen. De staatssecretaris concludeert daarom dat de DWR voldoet aan de geldende privacy-eisen.

Dat brengt mij bij mijn eerste punt: de veiligheid van overheidsdata. Het onderzoek van Privacy Company laat zien dat een goede technische inrichting veel verschil maakt. Windows, Office en Webex veroorzaken in de geteste configuratie geen onverwachte en ongewenste datastromen. De data die naar externe partijen gaan, zijn beperkt en bestaan voor een belangrijk deel uit noodzakelijke telemetrie en technische gegevens om de diensten veilig, goed werkend en up-to-date te houden. Dat vind ik toch een belangrijke constatering. We moeten stoppen met denken dat iedere Amerikaanse leverancier per definitie een privacyrisico vormt. Dat zou te gemakkelijk zijn. Met goede configuraties, duidelijke contractuele afspraken en voldoende toezicht kunnen internationale bedrijven bijdragen aan een veilige digitale overheid. Tegelijkertijd moeten we blijven kijken naar welke gegevens worden verwerkt. Telemetrie, browsergerelateerde datastromen en DNS-verkeer zijn niet automatisch datalekken of ongewenste datastromen, maar de overheid moet wel weten wat er precies gebeurt en waarom. Daar heb ik wel een vraag bij. Ik zag wat websitebezoeken aan Thuisarts en dat soort zaken staan. Ik was toch even benieuwd waarom die dan zo in de data terugkomen. Hoe gaan we ervoor zorgen dat deze privacyvriendelijke configuratie ook bij toekomstige updates goed blijft werken? Zijn er ook contractuele afspraken om dat te garanderen, zodat die continuïteit niet onder druk komt te staan? Wat als een dienstverlener zijn voorwaarden wijzigt? Hebben we dan voldoende technische en contractuele grip om dat ook veilig en continu door te zetten?

Dan mijn tweede punt: de aflopende contracten van de overheid. De staatssecretaris heeft inmiddels een overzicht naar de Kamer gestuurd. Er lopen veel contracten af op het gebied van software, ICT-professionals, ICT-werkomgevingen en datacenters. Dat is wat mij betreft dus een belangrijk moment om niet alleen te kijken naar het verlengen van die contracten, maar ook naar de vraag of we hier doelmatig en strategisch mee omgaan. Dan zou ik wel willen dat we dat niet doen vanuit ideologische redenen, maar simpelweg om de beste combinatie van veiligheid, kwaliteit en continuïteit. Kan de staatssecretaris dan per categorie aangeven welke contracten worden verlengd? Dat was me nog niet helemaal duidelijk. Welke worden opnieuw aanbesteed? Kan de dienstverlening ook op een andere manier worden gegarandeerd? Hoeveel ruimte is er bovendien financieel om dit te realiseren?

Dan de Europese Digitale Identiteit, de EUDI-wallet. Mooie naam. Het grootste punt voor JA21 is dat we willen garanderen en de garantie van de staatssecretarissen willen dat inwoners te allen tijde, ook als zij digitaal niet mee willen of kunnen doen, gewoon mee kunnen doen aan bijvoorbeeld het bankensysteem of aan andere overheidsdiensten. Het is voor ons heel belangrijk om iedereen ook echt in die zin mee te krijgen. Welke garanties geeft de staatssecretaris om dat ook echt te garanderen in de praktijk? Als laatste: hoe wordt voorkomen dat private partijen in de praktijk de EUDI-wallet als enige acceptabele identificatiemethode gaan hanteren? Denk aan winkels die zeggen dat je alleen maar mag pinnen. Het moet te allen tijde ook gewoon fysiek kunnen.

Ik ben het eens met mevrouw El Boujdaini over de tijd, dus ik ga snel door naar punt vier. Er stonden heel veel cijfers in over IP-adressen en dergelijke, dus ik ga me nog even beperken tot de besparingen die wij kunnen behalen op een digitaliserende overheid. Dat gaat over de domeinnamen. Op dit moment zijn er veel verschillende domeinnamen binnen de overheid. Dat vergroot ook de kans op phishing en onduidelijkheid. 50% tot 60% van de websites van de Rijksoverheid kan worden opgeschoond of worden samengevoegd. De eenmalige kosten kunnen worden beperkt tot €24 miljoen, maar daartegenover staan ook weer forse structurele besparingen. Daarom wil ik eigenlijk vragen: gaan beide staatssecretarissen daar vaart mee maken? Wordt daarmee geld in het laatje gebracht van de overheid en daarmee van de inwoners? Welke websites worden dan als eerste overgezet?

Ik ga afronden, voorzitter. Digitalisering kan de overheid veiliger, efficiënter en toegankelijker maken, maar dat vraagt wel om duidelijke keuzes en goede controle. Privacy moet worden beschermd, publieke middelen moeten doelmatig worden ingezet en digitale systemen moeten veilig en betrouwbaar zijn. Daarom is het tijd voor een realistische aanpak, dus niet meer alleen maar het anti-amerikanisme, maar gewoon puur op de inhoud. Dat is dan de juiste aanpak.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Er is een interruptie van mevrouw El Boujdaini.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik vraag me toch af hoe de heer Van den Berg dan kijkt naar onze afhankelijkheid van gewoon een paar grote bedrijven. Even los van het anti-amerikanisme: de heer Van den Berg ziet toch ook wel dat we veel te afhankelijk zijn geworden, waardoor onze digitale veiligheid eigenlijk ook niet meer zo veilig is als er ooit iets gebeurt, even los van de andere discussie.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ja, dat zie ik zeker, maar ik denk wel dat dat ook in de afgelopen jaren is gebeurd door niet met een strategische blik naar de toekomst te kijken. We hebben het onszelf laten gebeuren. Nu is het tijd voor een ommekeer, maar ik zie wel dat die ommekeer tot nu toe heel erg gebaseerd is op niet-concrete waarden. Het moet bijvoorbeeld Europees zijn. Oké, wat als er bijvoorbeeld een dictator aan de macht komt binnen Europa? Dat is daar dan niet in gedekt. Daar maak ik mij dus wel zorgen om. Volgens mij moet je hier veel slimmer mee omgaan. Uiteindelijk zou je ook het punt van strategische onmisbaarheid kunnen hanteren. Wij hebben bijvoorbeeld ASML of misschien wel een fantastische kwantumontwikkelaar binnen Nederland. Als wij dat op gelijke voet kunnen balanceren met bijvoorbeeld de VS of andere partijen, dan creëren wij balans. Zolang wij dat niet doen, denk ik dat vooral de kosten oplopen en de veiligheid achteruitgaat.

De **voorzitter**:

Een vervolgvraag van mevrouw El Boujdaini.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik snap het punt van de "strategische relevantie", zoals ik het altijd noem. In bijvoorbeeld de kwantumsector zie ik daarvoor heel veel kansen omdat we in die sector in Nederland

zo vooroplopen. Volgens mij zou het wel naast elkaar moeten bestaan, dus én inzetten op onze eigen techsector én onze digitale soevereiniteit groter maken. Ik wil nog wel van de heer Van den Berg weten of hij het ermee eens is dat we beide paden zouden moeten bewandelen.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Op dit moment kan ik daar nog geen "ja" op zeggen. Moeten we strategisch relevant zijn? Ja. Het liefst zijn we ook zo veel mogelijk strategisch autonoom. Zolang er echter geen concreet plan is: wat wil Nederland nou eigenlijk precies, wat wil de overheid, wat wil Europa? Hoe langer ik dit debat volg en hoe langer ik in deze commissie zit, hoe meer ik begin kwijt te raken wat onafhankelijkheid nou eigenlijk is. Wanneer zijn we nou tevreden? Kunnen we de Amerikaanse technologie wel gebruiken als dat voor Nederland heel goed zou zijn? Laatst was er een debat in De Balie met mevrouw Zwinkels. Toen werd ook naar Palantir gevraagd. Ik sta er wel voor dat we dat gebruiken. Het redt mensenlevens, en zolang wij geen alternatief hebben schaam ik mij er niet voor dat wij daarmee door moeten gaan. Dat stukje realisme, de echte kijk op hoe we ervoor staan, ontbreekt in dit hele debat. Dat hoor ik ook hier nog niet voldoende in terug.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

De heer Van den Berg spreekt over Palantir. Mijn fractie vindt het wel heel zorgelijk dat wij dit soort partijen gebruiken. Wij hebben enorm veel gevoelige data en gegevens bij dat soort bedrijven liggen, en die vallen dan niet alleen onder de Europese wetgeving, maar uiteindelijk ook onder andere wetgeving, namelijk de Amerikaanse. Wij zien daar echt wel heel veel risico in. Ik hoor wel dat de heer Van den Berg zegt: ik ben het ermee eens dat we om uit te kunnen diepen wat de weg vooruit is, wel meer overzicht en inzicht moeten krijgen in waar die afhankelijkheden dan precies zitten. Ik wil de heer Van den Berg er dan ook juist toe uitnodigen om samen na te gaan hoe we in Nederland en in Europa dan wel onze eigen boontjes kunnen doppen.

De **voorzitter**:

De heer Van den Berg? Een "ja" volstaat, denk ik.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Jazeker, maar ik wil hier wel even constateren dat de afhankelijkheid van Palantir is ontstaan en gegroeid onder de volledige bewindvoering van D66. In 2015 zijn we hiermee begonnen. Dat is niet zomaar ontstaan. Daar zijn we allemaal zelf bij geweest, zeker de partij van mevrouw El Boujdaini. Ik wil zeker samenwerken. Dat weet mevrouw El Boujdaini ook. Ik zou het mooi vinden als we dan bij wijze van spreken "de Nederlandse Palantir" gaan ontwikkelen, en dan heel concreet zijn: de kwaliteit moet zo zijn, de toegankelijkheid moet zo zijn, het moet voor deze dienst de privacy zo beschermen, dit zijn de afwegingskaders. Dan maken we het concreet en dan kunnen we echt een veel beter product maken.

De **voorzitter**:

Oké. Zullen we het hierbij laten?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik heb nog één interruptie, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dat klopt. Gaat uw gang, mevrouw El Boujdaini.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik wil toch even reageren op de heer Van den Berg: een eigen Palantir maken. Dat is natuurlijk volledig de lijn die mijn fractie hanteert: laten we meer onze eigen tech gaan maken en daarop inzetten. Ik denk dat wij dat zeker kunnen in Europa, want wij hebben de bedrijven. We moeten alleen echt een andere mindset gaan krijgen en dat soort bedrijven ook echt kansen gaan geven. Als overheid kunnen wij daar echt een rol in spelen, bijvoorbeeld door op te treden als launching customer en dat soort bedrijven op verschillende manieren kansen te geven. Daar wil ik het graag bij laten.

De **voorzitter**:

Ik heb geen vraag gehoord, maar vooruit. Meneer Van den Berg, u heeft nog een interruptie van mevrouw Zwinkels. Of gaat u nu hierop weer reageren? Zij stelde eigenlijk geen vraag.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik wil alleen zeggen dat we dan wel echt double down erin moeten. Dan moeten we ook investeringsfondsen gaan opzetten, waardoor die bedrijven dit zelf kunnen gaan ontwikkelen. Ik zou het heel onwenselijk vinden als dit weer een 100%-overheidsproduct wordt. Dat is volgens mij wel de beste aanpak.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Dat laatste doen we volgens mij met dit kabinet. Daar hebben we het ook met elkaar over gehad in De Balie, zeg ik tegen de heer Van den Berg. Dat debat met hem vond ik inderdaad plezierig. Ondanks een aantal verschillen van mening over digitale autonomie, waren er ook wel een aantal overeenkomsten, bijvoorbeeld over digitale veiligheid. Daar wil ik toch nog een vraag over stellen. De heer Van den Berg sloot zijn betoog af met: wat willen we nou eigenlijk en wat gaan we nou doen? Die vraag wil ik aan de heer Van den Berg stellen. Hij geeft in zijn betoog aan wat hij belangrijk vindt. Als ik het goed samenvat, zijn dat efficiëntie, privacy en veiligheid. In mijn betoog heb ik juist willen schetsen waar we naartoe moeten werken en welke stappen we moeten gaan zetten, rondom het pakken van de regie, de digitale dienst, het zijn van launching customer en het geven van kansen aan het Nederlandse bedrijfsleven. Regel het nou ook voor de leefwereld van mensen: dat was ook een punt van mij. Welke ideeën heeft de heer Van den Berg om het echt concreet te maken? Welke stappen wil hij de komende tijd graag met ons gaan zetten?

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dat is een mooie vraag. Dat kan ik zeker. Ik zou het heel mooi vinden als we als overheid een visie maken op en inzicht krijgen in waar we afhankelijk zijn, waar onze krachten liggen in de maatschappij en de economie en waar onze afhankelijkheden liggen. Dan zou ASML bijvoorbeeld een kracht kunnen zijn, maar denk bijvoorbeeld ook zeker aan Urenco, onze uraniumverrijker in Almelo. Daarin zijn wij gewoon strategisch onmisbaar op wereldschaal. Dat zijn echt plussen voor de Nederlandse economie. Als je die afzet tegen bijvoorbeeld afhankelijkheid van OpenAI, Microsoft, Apple enzovoort, zie je dat we daar kwetsbaar zijn. In onze defensie kunnen we met VDL best wel goede stappen zetten. Uiteindelijk moet daar een plaatje uit rollen: zijn we op de goede weg, ja of nee? En vooral: wat zijn dan de alternatieven? Is er bijvoorbeeld een alternatief voor

Microsoft? Diep dan uit wat dat betekent voor functionaliteit en kosten. Dan kun je op een gegeven moment ook de machtsbalans gaan verschuiven en kun je komen tot een gezonde balans waarin Nederland een sterke onderhandelingspositie heeft en wij onze eigen belangen kunnen dienen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Ik denk dat dit inderdaad een eerste opening is als je met een meer strategische blik kijkt. Maar dan ben ik toch ook wel benieuwd wat dat betekent voor een digitaliserende overheid. Waar kan de overheid zelf een goed voorbeeld geven? Welke stappen kunnen we zelf zetten om aan te sluiten bij het beeld dat de heer Van den Berg schetst? Dat mis ik een beetje in zijn betoog tot nu toe.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Wat missen we nu als overheid? Wij lijken nu vooral de tweede stap te zetten. We zijn eigenlijk al bezig met "we gaan voor vol Europees", terwijl we nog helemaal niet goed weten waarvan we afhankelijk zijn. Ik ben erg blij met de brief van de staatssecretaris, maar de roep om meer Europa is natuurlijk allang gepasseerd. Ik denk dus dat we het moeten omdraaien. We moeten veel meer bij het begin beginnen: waar zijn we afhankelijk en wat kunnen we doen? Om dat te vertalen naar de overheid: voor mijn part maken we een inventarisatie van al onze data over de ministeries heen. Dan kijken we hoe we die opslaan en met welke technologie, tegen de laagste maatschappelijke kosten. Maar dan moet je dus wel die digitale dienst hebben die met doorzettingsmacht door de ministeries heen kan gaan en kan zeggen: luister, we gaan niet overal dingen opslaan in overheidsdatacentra, want dat is veel te duur; we gaan het segmenteren. Dat kun je ook uitstralen naar de markt. Dat heeft de laagste kosten en de hoogste veiligheid.

De **voorzitter**:

Een laatste punt van mevrouw Zwinkels.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Ja, ik wil nog wel een laatste punt maken. Ik mag volgens mij nog een keer, maar ik denk dat dat niet nodig is, want ik ben blij met de steun die de heer Van den Berg uitspreekt voor die digitale dienst. Ik zou toch ook wel van hem willen weten wat dan een goede doelstelling of een tussenstap zou kunnen zijn, zodat we daar in ieder geval gezamenlijk begrip van hebben. Is dat een stukje wendbaarheid dat we met elkaar willen vergroten? Is dat het nog beter aansturen van aanbestedingen? Zijn het de adviezen van het Adviescollege ICT-toetsing? Waar zit het aangrijpingspunt voor de heer Van den Berg? Ik heb daar een aantal concrete suggesties voor gedaan. Ik ben benieuwd hoe JA21 daarop reflecteert.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Staatssecretaris Van der Burg weet dat ik deze vraag naar hem ga doorketsen; vandaar dat zijn tablet net omvalt. Bij deze twee staatssecretarissen wil ik dat neerleggen. Ik heb daar geen adviescollege voor nodig. Natuurlijk mogen ze daarin ondersteunen, maar ik zou van deze staatssecretarissen willen horen hoe die strategische afhankelijkheden in elkaar zitten, wat de alternatieven zijn, wat die kosten, wat voor effect die hebben op de functionaliteit en hoe we dat gaan aanpakken. Dan kunnen we politieke keuzes maken over de manier waarop we dat gaan doen en kunnen we daar bij de Voorjaarsnota van volgend jaar ook gewoon even de knaken bij stoppen, want het is natuurlijk niet gratis.

Dan zitten we volgend jaar zomaar in een heel andere situatie dan nu en gaan we echt stappen zetten.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Nu is het hoog tijd dat we gaan luisteren naar mevrouw Kathmann.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):

Dank, voorzitter. We hebben het hier over de digitale overheid. Dan zeg ik op z'n Rotterdams: hebbie effe? Maar we hebben maar vijf minuten. Met alle brieven die de afgelopen tijd op ons zijn afgevuurd, voelt het voor mij heel erg alsof je vijf jaar knokken voor de digitale zaak nu in vijf minuten moet proppen. Want de digitale overheid gaat eigenlijk over de fundamentele vraag wat voor overheid je wilt zijn. Nog mooier: als je een goede digitale overheid bent, ligt er een hele grote kans om ook een beetje de Nederlandse digitale samenleving vorm te geven, door het goede voorbeeld te geven, goed in te kopen en noem maar op. We hebben het hier echt over alles, dus betere dienstverlening, veiligheid, duurzaamheid en toekomstig verdienvermogen van Nederland, en het komt allemaal bij elkaar. Ik heb ook het idee dat de Kamer volledig aan staat. Ik heb het idee dat er staatssecretarissen zitten die heel hard werken, die ambitie hebben en die op volledige steun van de Kamer kunnen rekenen. Ook heb ik het idee dat de gedachte er was dat we heel ver zijn gekomen met de Nederlandse Digitaliseringsstrategie, met het optuigen van een digitale dienst en met het bouwen van een rijkscloud.

Wat gebeurt er dan vervolgens? Dan krijg je brief na brief na brief: we gaan het allemaal niet doen, want we hebben geen geld. Voor mij voelt dat heel erg alsof ik thuis bijvoorbeeld mijn huishoudboekje op orde zou willen brengen en zou zeggen: ik kap gewoon met het betalen van mijn zorgverzekering en douw alvast effe een potje knaken in mijn spaarrekening voor een vakantie. Dat is immers wat je doet als je al die plannen voor de digitale overheid gewoon niet gaat doen. Ondertussen snap ik het eigenlijk ook allemaal niet meer, want er staan torenhoge ambities in het coalitieakkoord. Daar word je dan dus heel erg blij van. Dan kregen we ook eigenlijk nog best wel mooie documenten waar ambities in stonden en vervolgens heel veel brieven dat we het allemaal niet gingen doen omdat er geen geld is.

Vervolgens wordt er iets opgetuigd wat "slagvaardige overheid" heet, wat ik begrijp. Daar zit heel veel meer in dan bijvoorbeeld alleen maar een AI-component. Maar de AI-component baart me wel ongelofelijke zorgen. Er werd net ook al iets over gezegd door de VVD. Natuurlijk liggen er heel veel kansen met AI, bijvoorbeeld als je het hebt over "bouw een klein model waardoor je vergunningverlening op stikstof in de provincie Brabant als een malle er doorheen kan gooien", wat superfijn werken is voor die overheid. Maar letterlijk de naïeve gedachte dat we nu AI in overheidsland gaan uitstorten om 15% van de ambtenaren te kunnen ontslaan, terwijl we rapport na rapport krijgen dat we de risico's niet op orde hebben en we niet weten of we nu ons hele apparaat in OpenAI gaan storten, vind ik echt heel problematisch. Ik zou als eerste aan de staatssecretaris willen vragen: hoe gaan we de komende tijd met elkaar heel goed in gesprek hierover? Met welke doelen gaan we nou precies werken? Hoe krijgen we die risicoanalyses wel op orde? Hoe zit het met het I-vakmanschap, zodat al onze ambtenaren ook in staat worden gesteld om dit op een juiste manier te kunnen doen, dus dat ze daar de tijd en de ruimte voor vragen? Het vraagt gewoon ook om investeringen. Ook hier is dus de vraag: welke investeringsagenda hoort hierbij? Ik zou

heel graag willen dat daar echt een plan voor komt en dat wij ook weten dat we elk jaar met een soort van rapportages kunnen gaan werken.

Het volgende zorgelijke is dat we echt ook torenhoge ambities hebben als het gaat om de digitale onafhankelijkheid. We hebben al vaker gezegd: nee, dat gaat niet zonder slag of stoot en dat is niet morgen geregeld — dat hoeft ook niet honderd procent — maar we moeten wel heel snel stappen maken. We hebben inzicht in de kosten nodig. Dat hebben we niet, want we hebben een overzicht gekregen waar alleen maar een paar tussenleveranciers tussen zitten en niet de grote leveranciers; D66 zei het net al. We moeten dat weten. Als er geen geld is, moeten we slim zijn. Dan moeten we alloceren, maar dan moeten we weten hoeveel geld we nu uitgeven zodat we al die miljarden slimmer kunnen uitgeven aan Nederlandse en Europese spelers. De vraag is dus: wanneer krijgen we dat volledige overzicht wel? Ik zou dat eigenlijk het allerliefst gewoon voor kerst willen. Een tweede vraag over die digitale autonomie is: hoe gaat de staatssecretaris aan de slag met het initiatief van de autonome werkplek? Dat is een Linuxalternatief. Dat draait gewoon en dat doet het. Dat kan ons van het Microsoftinfuus halen. Ik zou heel graag willen weten wat de staatssecretaris gaat doen om dat initiatief op te schalen.

Ook het volgende vind ik een belangrijke. In grote meerderheid is er een motie aangenomen met als kop "cloud effe out". Die ging over een stresstest waarmee we op verschillende terreinen gaan kijken: als we nou die cloud effe uitzetten, wat gebeurt er dan, en kennen we onze onafhankelijkheden wel? We kennen het voorbeeld van de Universiteit Utrecht. Er stond een datacenter in de fik; ze wisten niet dat ze geen les konden geven omdat de deuren gewoonweg niet opengingen. Wanneer wordt de eerste cloud out gezet? Wanneer wordt daarover gerapporteerd?

Dan zou ik ook nog even willen aansluiten bij de vragen over de wallet — die kan ik zelf niet meer stellen, want mijn tijd is op — die mevrouw El Boujdaini en de heer Van den Berg hebben gesteld.

De voorzitter:

Dank u wel. Er zijn geen interrupties meer over. Heel goed. Dan zijn we hiermee aan het einde gekomen van de eerste termijn van de Kamer. Ik kijk even naar rechts, naar de staatssecretaris.

Staatssecretaris Aerdts:

Graag een schorsing van een halfuur.

De voorzitter:

Dat lijkt me goed. We gaan een halfuurtje schorsen. Dank u wel.

De vergadering wordt van 10.48 uur tot 11.23 uur geschorst.

De voorzitter:

Ik heropen de vergadering. Ik wilde eigenlijk streven naar een eindtijd van 13.00 uur. Er staat nu 14.00 uur, maar dat lijkt me wel enigszins overdreven. 13.00 uur moet kunnen, misschien zelfs nog wel iets eerder; dat hangt een beetje van de bewindslieden af. Ik geef graag het woord aan de bewindslieden. We doen vier interrupties.

Staatssecretaris **Aerdt**:

Voorzitter, dank u wel. Nederland heeft een sterke digitale basis. Tegelijkertijd zien we op het gebied van digitalisering de wereld in hoog tempo veranderen. De afgelopen tijd heb ik daarom mijn strategische inzet voor de digitale economie, samenleving en overheid verder uitgewerkt. Het resultaat daarvan heb ik vorige week met uw Kamer gedeeld. Ik ben dan ook blij om hier vandaag samen met uw Kamer en de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over de digitaliserende overheid door te kunnen praten.

Voor ik begin met de beantwoording van uw vragen wil ik er eigenlijk drie punten uitlichten: de soevereiniteit waar we met elkaar over spreken, de Nederlandse Digitaliseringsstrategie en de Nederlandse Digitale Dienst.

Soevereiniteit. Die kwam ook al een beetje in het interruptiedebatje tussen de Kamerleden aan de orde. Voor mij heeft dat te maken met zelf keuzes kunnen maken. Dat heeft ermee te maken dat je de Nederlandse en de Europese markt wil stimuleren, dat je minder afhankelijkheid wil hebben en dat je als overheid daarin zelf het goede voorbeeld geeft. Dat betekent dus niet dat je met één partij of één land nooit zaken zou willen doen. Dat betekent dat je zelf heel goed op orde hebt om welke gegevens het gaat, om welke data het gaat en van wie we afhankelijk zijn. Dat wil je ook diversificeren: je wil meerdere opties hebben om uiteindelijk je eigen keuzes te kunnen maken.

De Nederlandse Digitaliseringsstrategie. Ik zei net al: we staan als Nederland voor snelle en grote ontwikkelingen op het gebied van AI, digitale autonomie en weerbaarheid. Een land dat digitaal verder wil komen, kan dat niet zonder ook haar eigen overheid onder handen te nemen. Alle overheidslagen samen, dus provincies, gemeenten, waterschappen, het Rijk en dienstverleners, hebben daarin een onmisbare rol. Dat doen we dus ook samen aan de hand van de NDS, de Nederlandse Digitaliseringsstrategie, als één overheid. Tijdens het wetgevingsoverleg op 18 juni heb ik al kort stilgestaan bij de resultaten van de NDS en de samenwerking die we tot nu toe hebben behaald. Onder andere als het gaat om opschaling van de AI-faciliteiten en het onderwerp van de soevereine overheidscloud is dat ook recent gepubliceerd. Ik zal uw Kamer voor het einde van het jaar informeren over de gemaakte keuzes over het ambitieniveau en de prioritering van de NDS-jaarrapportage.

Daarnaast is de Nederlandse Digitale Dienst, NLDD, voor de zomer aan de slag gegaan met een heel duidelijk doel: een overheid die meer als één overheid werkt. De NLDD richt zich op dit moment op drie prioritaire projecten: de schaalbare soevereine overheidscloud, MijnOverheid Zakelijk, voor betere dienstverlening aan ondernemers, en RegelRecht, een directe verbinding tussen wetgeving en digitale uitvoering, ook om inderdaad de achterkant heel goed te regelen, zodat het voor mensen zelf veel duidelijker is hoe dat in elkaar zit. Deze projecten vragen om heldere standaarden, die door de hele keten worden nageleefd. In de loop van dit jaar zullen ook de eerste lessen van deze prioritaire projecten volgen. Op basis daarvan zullen er keuzes gemaakt worden over het specifieke mandaat, de organisatievorm en de financiering van de NLDD. We hebben volgens mij ook al een uitnodiging aan deze Kamer verstrekt om op werkbezoek te gaan bij de NLDD, om zelf ook binnen te kijken hoe het er nu uit ziet en om kennis te maken met de 50 fantastische professionals die aan de dienst verbonden zijn. Ik hoop dat het maken van de keuzes ons in de komende periode gaat helpen om samen die concrete en innovatieve resultaten te boeken. Om de komende tijd de

ambities waar te maken, voer ik in nauwe samenwerking met mijn collega de regie op alle facetten van digitalisering. Dat wil ik ook doen door met de partners te werken aan concrete doorbraakprojecten, maar ook door het stelsel van de digitale overheid verder te ontwikkelen en scherper toe te zien op het naleven van de standaarden waar mevrouw Zwinkels over sprak.

Ik heb vier onderwerpen. Je kan het geen hele blokken noemen, want het zijn enkele vragen, maar zo is het misschien goed.

Ik blijf even bij het onderwerp van de soevereiniteit. Mevrouw El Boujdaini vroeg of het kabinet bereid is om die nulmeting te doen op het gebied van digitale soevereiniteit. Ik denk dat het wel duidelijk is dat het onderwerp mij erg aan het hart gaat — ik ben ook erg blij met de "soevereiniteit" in mijn functietitel — maar het is eigenlijk nog belangrijker dat we concrete acties ondernemen om de digitale autonomie te vergroten. Een nulmeting brengt ons terug bij het begin. Eigenlijk worden al langer die afhankelijkheden binnen de overheid in beeld gebracht. Denk bijvoorbeeld aan de Agenda Digitale Open Strategische Autonomie uit oktober 2023. Zo ben ik ook aan de slag. We werken momenteel aan de routekaart digitale autonomie, die dit jaar gepubliceerd zal worden, en aan het referentiekader naar aanleiding van de Visie Digitale autonomie en soevereiniteit van de overheid, die in december 2025 is gepubliceerd. Zo kunnen organisaties zelf ook in kaart brengen waar hun afhankelijkheden zitten. Waar nodig worden zij daarbij ook ondersteund. Deze zomer hebben we het aangescherpte rijkscloudbeleid met u gedeeld. Dit dwingt organisaties dus ook om zelf in kaart te brengen: waar sla ik de data op, wat voor soort data eist dit, waar moet het aan voldoen en wat zijn de verschillende niveaus? Op dit moment wordt ook gewerkt aan het overheidsbrede cloudbeleid. Dit was het rijkscloudbeleid, maar er is er ook een voor andere onderdelen van de overheid. Daarmee bieden we organisaties binnen de overheid het kader om soevereiniteit te waarborgen in de komende jaren. Dit sluit, denk ik, ook aan op de vraag van mevrouw Kathmann over het snel stappen zetten. Er worden al veel stappen gezet, juist ook om die organisaties zelf inzichten te geven en ons daarbij ook dit mee te geven.

We spreken ook geregeld met elkaar over het inzicht in de uitgaven aan ICT. We zijn ernaar aan het zoeken. Ik hoor ook wat u vraagt. We zijn echt aan het kijken hoe je dat het beste kan doen, maar ik zal dit dus ook opnemen met mijn collega van Financiën, juist om even te kijken of hij vanuit zijn rol iets kan betekenen in het begrotings- en het verantwoordingsproces. Daar kom ik graag bij u op terug.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Was dit het blokje soevereiniteit?

Staatssecretaris **Aerds**:
Ja.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik had gewoon een hele concrete vraag gesteld. We hebben in de afgelopen vijf jaar — als het niet bovenlangs kon, gingen we onderlangs, gingen we links en gingen we rechts — inzicht gevraagd in de kosten die we nu hebben. Volgens mij is dat zelfs met een motie gebeurd door mevrouw El Boujdaini van D66. We zouden overzicht krijgen. Dat overzicht hebben we gekregen. Dat is niet het overzicht dat we willen, want daar zitten

echt alleen maar kleine partijen in. Daar hebben we dus gewoon niks aan. Vervolgens hebben we net heel veel gehoord over wat we allemaal doen met soevereiniteit, maar hebben we ook een brief gekregen met als inhoud: we hebben geen geld, dus we kunnen heel veel ambities niet waarmaken; we kunnen alleen maar gaan voorbereiden, bijvoorbeeld als het over een rijkscloud gaat. Dan denk je: dan moet je slim zijn; dan moet je dus heel erg goed inzicht in die kosten hebben en juist van die grote, zodat je weet hoe je geld kan gaan alloceren. De hele concrete vraag was dus: wanneer krijgen we het volledige overzicht? We willen dat het liefst gewoon voor kerst, zodat we eindelijk kunnen sturen, eindelijk kunnen controleren en eindelijk dingen wel kunnen doen die we nu niet kunnen doen omdat we geen geld hebben. We geven miljarden uit aan grote Amerikaanse partijen. Als we ook maar een fractie daarvan ... Maar we weten niet hoeveel miljard en welke fractie we dan kunnen uitgeven. We moeten dat inzicht dus hebben. Dat inzicht moet er gewoon voor kerst komen. Dat was de hele concrete vraag.

De andere concrete vraag over soevereiniteit ging over de autonome werkplek van Linux. Er is een alternatief. De andere staatssecretaris steekt zijn arm op, dus die gaat hem beantwoorden. Oké, dan bewaar ik die.

Staatssecretaris Aerdts:

Wij hebben de oproep van mevrouw Kathmann heel duidelijk gehoord. Mijn collega, de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, zal bij allebei de vragen nog uitgebreid stilstaan. Ik probeer even het overkoepelende onderdeel daarvan te pakken, namelijk het inzicht en welke stappen je gaat zetten. We hebben hier elke keer het gesprek met elkaar: ja, een hele grote zak geld was natuurlijk hartstikke fijn geweest, met de ambities, maar we kunnen wel degelijk heel veel doen. Dat laten we, denk ik, ook heel duidelijk aan uw Kamer weten, bijvoorbeeld als het gaat om de NDS. We komen daarop terug. We hebben uw Kamer er ook over geïnformeerd: de motie-Vermeer lukte niet voor dit debat, maar lukt wel voor de kerst, juist ook om de specifieke keuzes te maken.

Dat brengt me, denk ik, ook heel mooi naar de Nederlandse Digitaliseringsstrategie. Dit is natuurlijk precies wat we met elkaar aan het doen zijn. Die plannen liggen er, maar wij spreken op 15 oktober, zeg ik uit mijn hoofd, met alle medeoverheden hierover. Ik kan dat dus hier niet nu met u heel uitgebreid bespreken, omdat zij daar ook nog een slag over moeten maken. Maar we informeren u daarover ook voor het einde van het jaar. Dan ga ik daarna natuurlijk ook graag met u hierover in gesprek.

De voorzitter:

Er is een vervolgvraag van mevrouw Kathmann.

Mevrouw Kathmann (PRO):

Dan ga ik misschien iets heel oneerbiedigs zeggen; zo bedoel ik het helemaal niet. Ik zie dan ook dat er achter de schermen veel gebeurt, maar dat komt omdat ik weet hoe ambtenarenapparaten werken. Als volksvertegenwoordiger moet ik zeggen: wat ik wil, en waarvan ik dan ook hoop dat we dat krijgen als die gesprekken met die andere departementen zijn geweest, is dat we doelen krijgen die wij kunnen afrekenen, dat we een tijdlijn krijgen wanneer we die doelen willen halen en ook dat we horen welke doelen we dus niet gaan halen vanwege de financiën die daarbij horen. De brieven die wij nu van het kabinet krijgen, gaan er echt over dat we geen digitale dienst gaan oprichten, maar dat we overlegtafels anders gaan inrichten. Die gaan heel erg over hoe we structuren gaan veranderen en hoe we met de middelen die er eigenlijk niet zijn toch

dingen kunnen gaan doen. Daarom zeg ik: ik ga misschien iets heel oneerbiedigs zeggen. Misschien kan ik het niet duidelijker maken. Wij kunnen pas iets als we doelen hebben, een tijdlijn hebben en financiering hebben. Tot die tijd kunnen wij hier niet zo veel. Dat is gewoon heel frustrerend, omdat we daar al heel, heel lang om vragen. Dat was ook voor uw tijd al, dus het is misschien ook niet eerlijk, zeg ik via de voorzitter, maar dan weet u misschien waar mijn frustratie vandaan komt.

Staatssecretaris **Aerdt**:

Ik snap die frustratie tot op zekere hoogte, maar doen alsof we geen Digitale Dienst hebben opgericht, terwijl we die voor de zomer hebben opgericht en 50 mensen daar heel hard aan 3 projecten aan het werken zijn, vind ik niet eerlijk. Ik vraag u om mij de tijd te geven om dit te doen. Ik kan nu eerst een jaar gaan nadenken over hoe we die Digitale Dienst precies gaan neerzetten en hoe die eruit gaat zien en alvast de medezeggenschap volledig inrichten, of ik kan meteen aan de slag gaan. Ik heb voor dat laatste gekozen. We gaan de mensen precies laten doen waar ze heel goed in zijn. We gaan kijken wat wel en niet werkt en er vervolgens voor zorgen dat de structuur, en natuurlijk de financiën die daarbij horen, erbij gaat komen. Ik had het ook anders kunnen doen. Ik had ook kunnen zeggen: we wachten een jaar en we gaan het van tevoren helemaal perfect uittekenen. Maar ik heb de keuze gemaakt om aan de slag te gaan. Maar ik snap de frustratie van mevrouw Kathmann dat je sneller zou willen gaan natuurlijk ook. Die urgentie voelen wij soms ook op onderwerpen. Soms denk je: kan het niet sneller? Maar we willen het ook ordentelijk doen en op een manier waardoor de club straks ook kan blijven bestaan.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Ik wil een punt van orde maken. We kunnen het over allerlei frustraties hebben, maar ik ben eigenlijk wel benieuwd of we nu het blokje over Digitale Dienst hebben gehad. Volgens mij komt er nog heel veel, dus dat wacht ik graag even af. Ik had daar namelijk ook een paar vragen over gesteld.

De **voorzitter**:

De staatssecretaris vervolgt haar betoog.

Staatssecretaris **Aerdt**:

Dat is dan een mooi moment om naar de vragen van mevrouw Zwinkels te gaan. Wat betekent de doorzettingsmacht van de Digitale Dienst tot het definitieve besluit volgend jaar over taken, mandaat en structurele financiering nou concreet? Op dit moment heeft de Digitale Dienst een politiek en bestuurlijk mandaat meegekregen, juist ook vanuit het coalitieakkoord. Ook de deskundigheid die de medewerkers laten zien draagt bij aan dat mandaat van de dienst. Ik ben zelf nauw betrokken en word om de paar weken geüpdatet over de precieze projecten en over wat er gebeurt. Ik zal me ook inzetten voor eventuele belemmeringen waar we tegenaan zullen gaan lopen. Ik heb ook weleens met uw Kamer gedeeld dat van de projecten die we hebben er waarschijnlijk twee een gigantisch succes worden en één mogelijk wat lastiger wordt. Dat calculeren we in. Dat is niet erg. Dat is een manier waarop je deze projecten juist aan wil gaan pakken. Met dit mandaat lukt het nu al om doorbraken te bereiken op projecten die in sommige gevallen tot voor kort bestuurlijk vastliepen, zoals bijvoorbeeld bij cloud. Ik ben blij om dat te zien.

Vervolgens stelde mevrouw Zwinkels: beleg de toets op centrale IT-standaarden van projecten van boven de 5 miljoen euro bij de Digitale Dienst en maak de naleving van de

relevante open standaarden expliciet onderdeel daarvan. Zij vroeg of ik daartoe bereid zou zijn. Ik ben bezig met het uitwerken van de maatregel. Ik zal daar begin volgend jaar op terugkomen. Ik neem daarbij nadrukkelijk de optie mee dat dit belegd zal worden bij de Digitale Dienst. Voor nu zie ik dat het delen van de maatregel wat betreft de Rijksoverheid al wordt ingevuld door het CIO-oordeel en het AclCT-advies. Toetsing op open standaarden neem ik bij die verdere uitwerking nadrukkelijk mee.

Mevrouw El Boujdaini stelde ook een vraag over de Nederlandse Digitale Dienst die een rol kan spelen bij het beter en meer gecoördineerd inkopen van Europese IT. Ja, ik ben graag bereid om te bezien of die Digitale Dienst daar een rol in kan spelen. Het plan uit de startnotitie is dat de dienst werkbare overheidsbrede kwaliteitskaders, tools en richtlijnen voor het inkopen van digitale systemen gaat inrichten. Dit is nadrukkelijk ook een onderdeel van de verdere vormgeving van de NLDD. Ik verwacht uw Kamer in de eerste helft van volgend jaar meer te kunnen vertellen over hoe we daar precies inrichting aan gaan geven.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik zou toch graag concreet van de staatssecretaris willen horen hoe zij die open standaarden meeweegt. Hoe verhoudt bijvoorbeeld de open document standard waarover mevrouw Zwinkels sprak, zich tot een docx of andere standaarden? Hoe zit het met veiligheid? Hoe zit het met compatibiliteit? Hoe doet de staatssecretaris dat concreet?

Staatssecretaris **Aerdt**:

Ik ga kijken of ik in tweede termijn op die heel technische en specifieke onderdelen terug kan komen en of dat nou ook echt het gesprek is dat wij hier met elkaar moeten voeren. Als u het zo expliciet stelt, moet ik daar in tweede termijn op terugkomen.

Dat brengt me wel heel natuurlijk bij mijn volgende mapje, namelijk over de standaarden. Weer een vraag van mevrouw Zwinkels: is de staatssecretaris het met ons eens dat na jaren van stagnatie de naleving van de standaarden echt omhoog moet? Het klopt dat niet alle overheden de open standaarden die nodig zijn voor onder andere veilige gegevensuitwisseling en digitale autonomie, hebben toegepast op de voorgeschreven manier. Hier gaan we nadrukkelijk wel stappen op zetten. Belangrijke standaarden prioriteren we al. Die staan op de "pas toe of leg uit"-lijst, die wordt beheerd door Forum Standaardisatie. De standaarden op deze lijst dragen bij aan een overheid die veilig en betrouwbaar gegevens kan uitwisselen, zonder daarbij afhankelijk te zijn van specifieke leveranciers. Ik gaf net al aan dat we aan het bezien zijn hoe de NLDD hier een rol in kan spelen.

Er was nog een vraag van mevrouw Zwinkels, namelijk of ik kan toezeggen dat het uitgangspunt helder wordt en dat rijksbrede standaarden en gezamenlijke voorzieningen de norm zijn. Wie af wil wijken moet dat stevig motiveren, zei zij. Ja, dit is al de norm. Ministeries moeten uitleggen waarom zij standaarden van de "pas toe of leg uit"-lijst niet toepassen. Voor standaarden uit de Wet digitale overheid geldt dat ze daar helemaal niet van af mogen wijken. Tegelijkertijd constateer ik dat die standaarden nog vaak niet toegepast worden. Dat nemen we dus ook specifiek mee, onder andere bij de uitwerking van de Nederlandse Digitale Dienst.

Dit waren mijn antwoorden op de vragen over de Digitale Dienst.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Dank aan de staatssecretaris voor de beantwoording. Ik heb een aantal positieve dingen gehoord rondom de Digitale Dienst en over wat er al in gang is gezet. Dat stemt mij heel hoopvol. Ik heb ook gevraagd hoe we ervoor zorgen dat het mandaat echt heel stevig is de komende tijd. Ik snap dat ze aan projecten werken en dat ze daar goed in zijn, maar er werd aangegeven dat we ook geleerde lessen mee willen nemen en dat we met een soort van tussenevaluatie komen, als ik het zo mag noemen. Wordt daar dan ook dat mandaat in meegenomen? Is dat ook onderdeel van die tussentijdse evaluatie?

Staatssecretaris **Aerdt**:

Dat zullen we nadrukkelijk meenemen.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Ik dacht: ik wacht even omdat we normaal gesproken vragen stellen aan het einde van een blok. Ik heb nog een vraag over het allereerste waarmee de staatssecretaris begon in reactie op mijn vraag over de nulmeting. De staatssecretaris gaf aan dat de departementen zelf in kaart brengen waar hun afhankelijkheden zitten, bijvoorbeeld met betrekking tot cloud. Maar ik vraag me dan of dat ook wordt gedaan bij andere dingen dan cloud. Gaan departementen dat ook doen?

Staatssecretaris **Aerdt**:

Ik zal in mijn tweede termijn specifiek terugkomen op de vraag waar de verplichtingen wel en niet zitten. Ik snap heel goed waar de vraag vandaan komt, maar ik weet ook wat de impact is van alles eerst in kaart brengen terwijl we al bezig zijn. Daarom ben ik een beetje huiverig om er expliciet iets over toe te zeggen, maar ik kom er in tweede termijn op terug.

De **voorzitter**:

U vervolgt uw betoog.

Staatssecretaris **Aerdt**:

Ik vervolg mijn betoog met de verdere vragen die aan mij zijn gesteld over de digitale wallet, voordat u het woord aan mijn collega geeft.

Mevrouw El Boujdaini vroeg naar het bsn in de wallet. Ja, we integreren het bsn veilig in de EDI-wallet. Het wordt opgenomen als onderdeel van de persoonsidentificerende gegevens, waarbij er technisch wordt afgedwongen dat partijen deze alleen mogen ontvangen als zij op de autorisatielijst van bsn-gerechtigden staan.

Ook een vraag van mevrouw El Boujdaini: zouden we in Nederland werk kunnen maken van een lightversie van het walletstelsel? Er wordt al met diverse partijen vanuit de overheid gesproken over de vraag of we dat proces kunnen versnellen en over wat ons daar mogelijk in tegenhoudt. Ik sta positief ten opzichte van allerlei partijen die in Nederland de werking van wallets willen beproeven. Dat is ook echt nodig om praktijkkennis op te doen. Ik wil alleen geen lightversie van het stelsel realiseren. Ik bekijk hoe we de realisatie van het EDI-stelsel kunnen versnellen en wil daarbij graag gebruikmaken van de initiatieven die hieraan bijdragen. Volgens mij is uw Kamer vorige week tijdens een technische briefing ook geïnformeerd over de verplichtingen die volgen uit de EU-verordening wat dat betreft.

Mevrouw El Boujdaini vroeg ook of we Rotterdam als regulatory sandbox kunnen gebruiken voor de EDI- en de Business Wallet in samenwerking met de haven van Rotterdam. Ik sta positief tegenover een open aanpak waarbij diverse partijen de werking van de wallets kunnen beproeven. Er zijn ook al diverse Nederlandse partijen betrokken bij zowel nationale als Europese pilots daarin. Ik onderzoek dan ook hoe we vooruitlopend op de implementatie van de verordening kunnen versnellen, onder andere door met medeoverheden en marktpartijen daarin samen te werken. Ik verwacht daarover voor het einde van het jaar duidelijkheid te hebben.

De heer van den Berg vroeg nog welke garanties we kunnen geven dat inwoners niet verplicht zullen worden tot het gebruik van de EDI-wallet, ook niet door private partijen. EDI-wallets zijn vrijwillig voor gebruikers. Dat is ook geborgd in de eIDAS-verordening, de Europese verordening die hierover gaat. Daarin staat dat mensen die de EDI-wallet niet willen of kunnen gebruiken, niet mogen worden uitgesloten van zowel publieke als private diensten. Er zullen dus altijd andere digitale kanalen en niet-digitale kanalen aangeboden moeten worden. In Nederland is dat digitaal bijvoorbeeld het DigiD voor de publieke dienstverlening.

Daarmee kom ik bij het einde van mijn onderdeel.

De **voorzitter**:

Maar er is een interruptie van mevrouw Kathmann.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):

De staatssecretaris refereerde al even aan de technische briefing van vorige week. Die was superinformatief. Ik sluit me aan bij de vragen die D66 en JA21 over de wallet hebben gesteld, zoals ik net al zei. Die gingen over het toevoegen van het bsn aan de wallet, de lightversie en Rotterdam als pilot. Ons is verteld dat dat eigenlijk allemaal politieke vragen zijn, en dat was voor mij een heel grote eyeopener. Het kan áls het politiek wenselijk is om het te doen. Dan zou er een wet aangepast moeten worden of je zou met een meerderheid moeten besluiten dat je Rotterdam als pilotgebied neemt. Het mooie daarvan is dat heel veel bronaanbieders van die data al aangesloten zijn en dat willen omdat ze het vertrouwen. Je kan daar echt op heel grote schaal testen, want er zijn veel Rotterdammers en dan heb je het Havenbedrijf voor de Business Wallet erbij. Dat is heel mooi. Hetzelfde geldt voor de lightversie. Het gaat erom dat andere EU-lidstaten met z'n allen een soort lightversie gaan proberen. Kunnen wij daar als Nederland niet bij aansluiten? Kunnen deze drie vragen, waarvan ik heb begrepen dat het politieke vragen zijn, meegenomen worden in de brief die ons gestuurd wordt? Mogelijk wordt dan duidelijk dat het kabinet het niet wenselijk vindt, maar dat het wel kan op een bepaalde manier en wordt beschreven wat daar dan voor moet gebeuren.

Staatssecretaris **Aerdt**:

Dat zullen we doen. Op de vraag over het bsn heb ik volgens mij een heel duidelijk antwoord gegeven. Dat wordt meegenomen, die keuze is gemaakt en dat wordt gedaan. Ik zal in die brief, voor het einde van het jaar, dus als die gesprekken geweest zijn, ook op die andere twee open punten ingaan.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is nu het woord aan de staatssecretaris van BZK.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Voorzitter. De openingswoorden van mevrouw Zwinkels zijn de basis van mijn hele Binnenlandse Zakenbeleid. Dat meen ik bloedserieus. Haar openingswoorden waren dat er voor de burger één overheid is. Ik denk dat het alweer twee maanden geleden is dat ik een interview las naar aanleiding van de opening van een belastingkantoor in de Bijlmermeer — ik woon er niet maar het is toch mijn thuis — en dat ging over een mevrouw zich bij de Belastingdienst meldde. Zij had het een en ander niet goed gedaan. Daardoor moest ze terug gaan betalen. Die mevrouw zei: maar jullie weten toch dat mijn situatie is veranderd, want dat heb ik toch allang aan jullie doorgegeven? Ze had het inderdaad aan de overheid doorgegeven. Maar wij hebben het zo georganiseerd dat 25 keer dezelfde vraag moet worden beantwoord en dat je 36 keer hetzelfde formulier moet invullen. Maar die mevrouw dacht: ik heb het al aan de overheid gemeld.

Als ik het heb over de overheid, heb ik het wat mij betreft over dé overheid en niet over de Rijksoverheid. Met alle respect voor alle mensen die keihard werken op SZW, VWS, BZK of BuZa — de meeste Nederlanders zullen niet meteen deze afkortingen weten uit te spreken — zeg ik toch dat voor heel veel Nederlanders de Sociale Verzekeringsbank, de Rijksdienst voor het Wegverkeer, de Belastingdienst of de gemeente dé overheid is. Dat zijn namelijk de plekken waar zij komen. Dat is waar ze mee te maken hebben en niet zozeer met allerlei duistere afkortingen die wij op deze twee vierkante kilometer met elkaar hebben bedacht. Ik geloof dus heel erg in die "één overheid". Mevrouw Zwinkels noemde al het Estlandse voorbeeld. We moeten echt veel meer toe naar een systeem waarbij je één keer je gegevens geeft aan de overheid, waarna de overheid er daarna niet meer om hoort te vragen. Een van de zaken waarmee we aan de slag moeten, is dus gegevensdeling. We hebben soms al heel veel informatie, maar omdat in de wet niet geregeld is dat je het mag delen met een collega, mag het niet gedeeld worden.

Ik was laatst op bezoek bij de Sociale Verzekeringsbank. Nee, ik jok tegen u. Nou, ik ben daar wel geweest, maar ik wil u een voorbeeld geven van het UWV. Ik luisterde daar met toestemming mee naar een telefoongesprek met een meneer voor wie het leven niet zo gemakkelijk was, zal ik maar even zeggen. Daar moest ik dus tegen zeggen: u moet dit telefoonnummer bellen om dat door te geven en dan kunnen we met uw schulden aan de slag. Toen we neerlegden, zei ik tegen de mevrouw die dit als dagelijks werk heeft: en, wat denk je, gaat deze meneer bellen? Nee, zei ze, deze meneer gaat niet bellen, want dat is gewoon te ingewikkeld, maar wij mogen ook niet gewoon zelf die collega even bellen en die gegevens doorgeven. Kortom, dit is serieus de basis voor hoe ik erin zit.

Die ene overheid is daarin belangrijk, want een slagvaardige overheid — en dan pak ik meteen even een opmerking van mevrouw Kathmann mee — gaat niet over de 3,5 miljard die bezuinigd moet worden en gaat er niet over dat er minder ambtenaren en minder inhuur moeten komen. Ja, dat gaan we doen. We gaan zorgen dat de overheid goedkoper wordt. We gaan zorgen dat het met minder ambtenaren kan, niet omdat we zo'n hekel hebben aan ambtenaren, maar omdat de overheid de grootste concurrent op de arbeidsmarkt is ten opzichte van alle andere werkgevers als het gaat om het vinden van goed personeel. Als we het goedkoper kunnen doen, hebben we dus minder belastinggeld nodig. Als we het met minder ambtenaren kunnen doen, verbeteren we daarmee de arbeidsmarktpositie van heel veel werkgevers in dit land.

Waar het om gaat, is: een slagvaardige overheid is een overheid die levert. Het leveren zit 'm bijvoorbeeld ook simpelweg, wat ik net via de voorzitter tegen mevrouw Zwinkels zei, in weer vertrouwen krijgen in de overheid. Dat begint natuurlijk bij ons, maar het zit 'm er ook in dat er weer vertrouwen komt in verschillende overheidsorganen, gewoon omdat we leveren. Dat is de basis. Daarbij kunnen we, gezien de openingsopmerking van mevrouw Kathmann, natuurlijk gebruikmaken van allerlei digitale zaken, zoals AI. Maar daarin moeten we AI, en sowieso digitaal, nooit als doel zien, maar als middel. En we moeten ons er ook niet rijk mee rekenen.

Als ik de verschillende sprekers combineer, die allemaal begonnen over de informatiepunten die zo belangrijk zijn, moeten we ook nog eens even allemaal bedenken dat u vijven ... Sorry, dat mag ik eigenlijk niet zeggen, want ik moet altijd via de voorzitter praten. De vijf woordvoerders weten alweer veel meer op het gebied van digitale zaken dan ik in mijn hele leven bij elkaar überhaupt zal snappen, laat staan dat de vijf woordvoerders hier een doorsnee zijn van de gemiddelde Nederlander. Er zijn ook nog eens 2 miljoen mensen voor wie het buitengewoon ingewikkeld is. Daarvoor moeten we altijd alternatieven hebben. Want wat een van u in uw pink heeft zitten, is soms meer dan een aantal mensen gewoon überhaupt kunnen bevatten. Dus daarvoor zijn die alternatieven ook buitengewoon belangrijk.

Wat in de verschillende verhalen van u terugkwam — dan ga ik naar de beantwoording van de vragen, voorzitter — is dat AI kansen biedt, maar dat AI ook ongelooflijk veel risico's heeft. U heeft deze week ook gezien dat de grootste Italiaanse bank opeens — ik weet niet of het euro's of dollars waren — 100 miljoen kwijt was. Wij weten inmiddels ook dat hacken, wat je vroeger een paar weken kostte, met een beetje goed AI-model in sommige gevallen binnen een paar uur — was het maar binnen een paar uur, want soms is het zelfs binnen een paar minuten — geregeld kan zijn. Dus ja, AI als instrument, maar nee, niet als doel. Laten we ervan uitgaan dat we er altijd voor zorgen dat je ook nog een keer gewoon een mens kunt spreken. Want na vijf keer op een telefoon die 1 of die 2 te hebben ingetikt, ben je er wel klaar mee, laat staan als je via allerlei websites doorgelinkt moet worden.

Ik begin, zoals ik net ook mijn bijdrage begon, met mevrouw Zwinkels, en met haar vragen. Zij stelde de nodige vragen, die eigenlijk terug te leiden zijn naar iets anders. Maar daarover kom ik later te spreken, zie ik.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik weet dat deze staatssecretaris gek is op vragen vanuit de Kamer. In de debatten horen we de laatste tijd best wel veel over het gebruik van AI bij de overheid. Het ging er bijvoorbeeld over tijdens de Algemene Beschouwingen en ook de heer Meulenkamp had het erover. Wat wil dit kabinet concreet met AI? Hoe gaan we het inzetten? Voor welke processen? Waar ligt de grens van wat menselijk is en wat geautomatiseerd kan worden? Welke tools kan je daarvoor gebruiken? En aan de andere kant: hoe maken we ons weerbaar tegen cyberaanvallen met agents? Die worden natuurlijk in een moordend tempo slimmer. Hebben we daar een antwoord op? Dus enerzijds: wat gaan we zelf doen? En hoe gaan we ons weerbaar maken tegen de externe dreigingen?

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Natuurlijk moeten we daar beleid op ontwikkelen. AI is natuurlijk niet iets waar we de afgelopen 25 jaar fanatiek mee bezig zijn geweest. Het is een ontwikkeling die

buitengewoon snel gaat en in die zin relatief recent is. Er zijn een aantal zaken die daarbij kunnen helpen. Zoeken is daar natuurlijk een heel belangrijk voorbeeld van. Ik kom met u, de Kamer, dus niet met u als woordvoerders maar met u, de Kamer, op een gegeven moment ook te spreken over de Wet open overheid, die natuurlijk feitelijk gaat over het ontsluiten van overheidsdata voor burgers. De zoekfunctie kan daarin belangrijk zijn. Maar denk ook aan het zoeken intern, het zoeken van informatie. Dat moet je soms niet doen via de gebruikelijke ChatGPT. Daar moet je je eigen interne variant op hebben, omdat je data hebt die niet op het open internet kunnen staan, maar die je wel intern kunt gebruiken. Dat is zoiets wat daarbij kan helpen.

Denk ook aan risicoanalyse. In sommige gevallen moeten subsidies gecontroleerd worden. Met een risicoanalyse kun je het een en ander bepalen. Stel dat je 40.000 aanvragen hebt liggen. Gaan we die dan alle 40.000 controleren, of kunnen wij op basis van de data die wij vanuit AI krijgen constateren dat dit de 400 meest risicovolle zijn waar we naar moeten kijken? In het voorbeeld van die 40.000 hoeven we er dus 39.600 niet op die manier te controleren. Daarmee kunnen we tijd, geld en capaciteit besparen. En heel flauw: u weet dat ik ook verantwoordelijk ben voor Koninkrijksrelaties. Als ik het woord voer in het Nederlands en er een persbericht in het Nederlands uitgaat, moet dat ongeveer tegelijkertijd ook in het Papiamentu en in het Engels verschijnen. Dat is een heel flauwe, kleine, maar het kan daar wel bij helpen. Dit zijn allemaal voorbeelden waarbij je AI moet gebruiken.

Maar waarom moet er ook echt beleid op komen? Omdat we ook moeten zeggen: dit zijn de grenzen. We hebben ook voorbeelden gezien, niet specifiek in Nederland maar natuurlijk overal, waarbij we gebruikmaken van AI. Met "we" bedoel ik dan niet de overheid, maar "wij als samenleving". Daarmee hebben we feitelijk gegevens gegeven aan partijen waaraan we die niet moeten geven. Het gaat er ook heel nadrukkelijk om om daarin een grens te bepalen. Als het gaat over AI, komen we ook te spreken — dat zal in deze commissie zijn, maar op een ander moment — over het feit dat we AI niet de verkeerde dingen moeten leren. Want dan komt er op een gegeven moment uit dat we een steeds nauwere groep gaan bekijken. Die ziet er dan bijvoorbeeld wat eenzijdig uit op het gebied van etniciteit of op het gebied van sekse. U kunt de voorbeelden allemaal wel bedenken. Dus laten we het vooral als instrument blijven zien, maar laten we daarin de komende tijd ook wel de kaders bepalen.

De voorzitter:

Een vervolgintrruptie van de heer Van den Berg.

De heer Van den Berg (JA21):

Zeker. Dank voor het antwoord. Ik denk dat het een goede uiteenzetting is van de uitdagingen die we hebben op dit dossier. Maar er moet wel beleid op komen. De staatssecretaris zegt dat het een vrij recente ontwikkeling is, maar bijvoorbeeld ChatGPT is hier nu reeds vijf jaar. Dat noem ik niet per se heel recent. Die ontwikkelingen verlopen op dit moment gewoon exponentieel. We begrijpen allemaal — ik weet niet of iedereen de film kent — dat we niet in een soort Minority Report willen eindigen, waarbij mensen onterecht worden veroordeeld op basis van sekse, overtuigingen of andere aannames die niet kloppen. Maar hoe gaan we daar dan komen? Hoe zijn de staatssecretaris en het kabinet voornemens om dat proces met de Kamer door te maken? Hoe gaan wij hier concreet komen tot een goed plan waarin iedereen weet waar hij aan toe is, met menselijke waarden en efficiëntie?

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Ook hier gaan we natuurlijk weer een duetje van maken. Het richt zich sec op de Rijksoverheid. Dan komt u bij mij uit. Mijn collega fluistert mij net in dat er op het gebied van generatieve AI al de nodige stappen zijn gezet. Nou, dan ligt het weer bij mijn buurvrouw. U mag van ons verwachten dat wij de kaderstelling aan de ene kant strakker en aan de andere kant flexibeler gaan maken. Want, ik zou bijna zeggen: you ain't seen nothing yet. Je mag geloof ik geen Engels gebruiken tijdens dit soort debatten, maar er gaan nog zo veel veranderingen komen ten aanzien van wat er allemaal kan met AI, wat je aan de ene kant kunt gebruiken maar waar je je aan de andere kant tegen moet wapenen, zou ik bijna zeggen. Het is een dynamisch proces. Laat ik het zo maar formuleren.

De **voorzitter**:

Nog een interruptie van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dan gewoon even concreet. Wanneer kunnen we dat verwachten? Wanneer hebben we die kaders helder? Wanneer weten we hoe we ons gaan wapenen tegenover cyberdreigingen? Wat zijn de grenzen? Nogmaals, het gaat heel erg hard. Ik wil het ook niet opblazen, maar ik denk echt dat we, als we AI niet op een positieve manier weten in te zetten, uiteindelijk een soortgelijke dreiging krijgen als van kernwapens. Hoe gaat het kabinet dat doen en op welke termijn?

Staatssecretaris **Aerdt**:

Voorzitter, zal ik kort antwoorden? Als het gaat om wat wij absoluut niet willen, hebben we natuurlijk de AI-verordening van de Europese Unie. Daarin is gewoon een lijst opgenomen met wat wij niet met AI willen doen, met verboden toepassingen. Dat zien wij nadrukkelijk als onze vangrails, en als de uiterste kaders die daarvoor gesteld zijn. Wij zullen nooit met een lijst gaan komen waarop staat hoe gemeente x, y of z AI zal gaan inzetten. U kunt van ons dus ook niet een soort actieplan verwachten met "de tien AI-acties die de overheid gaat doen". Dat is nadrukkelijk niet de bedoeling, maar wel als het gaat om de ontwikkeling en samenwerking van een aantal toepassingen, ook die we hier in Nederland ontwikkelen en bijvoorbeeld met Denemarken en binnen de Benelux nadrukkelijk uitwisselen. We bekijken hoe dat verder gaat komen. Dat zijn allemaal ontwikkelingen. We hebben het standpunt over generatieve AI, waar ook een aantal regels en richtlijnen in staan. We zijn in het kader van de Digitaliseringsstrategie natuurlijk ook nadrukkelijk in gesprek over waar medeoverheden zelf behoefte aan hebben. Wij gaan niet een soort inventarisatie maken van alle behoeftes binnen de hele overheid en dan een soort kant-en-klare menukaart neerleggen. Maar op de spelregels, de vangrails en, zoals mijn collega heel goed zei, het inzetten van AI in het kader van de slagvaardige overheid mag u ons natuurlijk altijd aanspreken.

De **voorzitter**:

Goed. De staatssecretaris van BZK vervolgt zijn betoog.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

En die gaat opnieuw naar mevrouw Zwinkels, want daar was ik gebleven. Zoals ik net zei, moet die ene overheid zich wat mij betreft dus ook heel nadrukkelijk digitaal gaan vertalen. Daarin is er natuurlijk wel een onderscheid tussen lokale overheden, of dat nou

waterschappen, provincies of gemeentes zijn, en de Rijksoverheid. Wij zijn niet het hoofdkantoor van de gemeentes. Als het gaat om de inkoopvariant — daar kom ik zo nog op terug, mede naar aanleiding van het voorbeeld van de 185 miljoen van Microsoft dat mevrouw El Boujdaini noemde — richt die "één overheid" zich in eerste instantie ook gewoon op zorgen dat wij daarin meer eenheid creëren. Dat begint dus voor een systeem zorgen waarin wij de gegevensdeling gewoon goed geregeld hebben, van de data die wij al van u als burger hebben, zodat u die niet 25 keer hoeft te geven. Maar het zit ook heel simpelweg in het saneren van de websites. Ik geloof oprecht — dat geloof ik niet alleen, maar dat zeggen mijn ambtenaren ook — dat we 50% tot 60% van de Rijksoverheidswebsites gewoon kunnen wegsaneren, niet omdat de data die erop staat niet belangrijk zou zijn, maar omdat we af en toe voor ieder wissewasje een eigen website hebben opgericht, terwijl je gewoon moet werken met een structuur, waarin je veel makkelijker kunt zoeken. Daar kan de zoekfunctie overigens ook veel meer bij helpen. We hebben nu zo veel websites! Die moeten onderhouden en beheerd worden. Dat betekent ook dat u als gewoon, normaal mens soms op de verkeerde website zit. Naar die sanering moeten we dus toe. Daarbij kan "mijnoverheid.nl" — of die ook zo gaat heten, laat ik even in het midden — buitengewoon helpen. Het is ook nog een dingetje binnen de overheid, want — hoe zeg ik dat nou voorzichtig? — niet iedereen zit op standaardisering te wachten. Of, beter gezegd: iedereen zit op standaardisering te wachten onder het motto "als jullie gaan doen wat ik nu doe, ben ik ervoor, maar als ik moet gaan doen wat jij nu doet, ben ik er niet voor". Dat gaan we op allerlei vlakken tegenkomen. Maar u mag van mij verwachten dat ik daarmee vol aan de gang ga.

Mevrouw Zwinkels stelde in dat kader nog een andere vraag, namelijk over het ODF. We hebben het ... Ik zwijg meteen, voorzitter!

De voorzitter:

Een interruptie van mevrouw Zwinkels.

Mevrouw Zwinkels (CDA):

Voorzitter, ik was benieuwd of er weer blokjes zitten in de beantwoording of niet. Dan weet ik of ik eventueel nu mijn vraag kan stellen of beter even kan wachten.

Staatssecretaris Van der Burg:

Ik zit nu in het blokje dienstverlening en toegang. Ja, give it a name. Dan komt het blokje digitale werkplek en dan komt het blokje overig. Het blokje overig is het dikst, omdat we die vragen niet konden plaatsen in een van de andere blokjes. Dus daar komen we nog op. Dat gezegd hebbende ...

De voorzitter:

Dan heeft mevrouw Zwinkels inderdaad een interruptie.

Mevrouw Zwinkels (CDA):

Ja, want dan vind ik de timing goed om nu deze vraag te stellen. Ik ben heel erg blij met de beantwoording en de concrete voorbeelden die gegeven worden. Daar kan ik me ook goed in vinden. Dit sluit daar goed op aan. Ik ben nog wel benieuwd naar het volgende. Ik had ook gevraagd of we een soort routekaart kunnen verwachten. Wat mij betreft zijn het de goeie voorbeelden, maar hoe ziet dat geheel eruit, wat kunnen we wanneer verwachten, hebben we er een plan bij, een volgorde der dingen, en ook wat meer samenhang? Mijn vraag is eigenlijk: kan dat toegezegd worden? Daarbij vraag ik ook

specifiek naar mijnoverheid en de éénoverheidgedachte die de staatssecretaris net verwoordde.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Wat daarin het lastige is, zijn de commissievoorzitter en de commissiegriffier, want op het moment dat ik daar ja op antwoord, dan fluistert de griffier in de oren van de voorzitter dat ik ook een datum moet noemen, want zo hoort dat. Ik vind dat we hiernaartoe moeten gaan, maar ik zit nog zo ver in de potloodtekeningen dat ik "in de toekomst" zeg als de voorzitter vervolgens aan mij vraagt wanneer ik die toezegging gestand kan doen. Daar doet de voorzitter het, ben ik bang, niet voor. Ik vind dus dat ik met zo'n routeplan moet komen. Er moet dus op een gegeven moment gewoon een timeline zijn waarin u kunt zien welke stappen worden gezet. Maar ik durf nu nog niet een in mijn hoofd enigszins reëel tijdstip te noemen. Daarom probeer ik met al deze woorden het opschrijven van een toezegging door de voorzitter te voorkomen. Maar we verschillen hier niet van mening en van gedachten over. Ik heb gewoon echt geen idee wat ik zou moeten antwoorden als de voorzitter die vraag aan me stelt.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Ik kan dit eerlijke antwoord juist heel erg waarderen, dus het is wat mij betreft geen probleem als die termijn er nu nog niet op geplakt kan worden en ik dan geen toezegging genoteerd heb. Het gaat mij inderdaad om de vraag hoe wij hier met elkaar op gaan sturen, hoe wij hier ook vanuit de Kamer grip op kunnen krijgen en hoe wij aanmoediging of bijsturing organiseren. Dat is natuurlijk eigenlijk ook de achterliggende vraag hierbij. Het zit nu misschien in de potloodfase, maar het is juist ook goed om te horen dat het wel wordt doorgezet. Dat is ook echt het signaal dat volgens mij vandaag afgegeven moet worden.

De **voorzitter**:

Ik hoop wel dat we vandaag ook concrete toezeggingen tegemoet kunnen zien. U vervolgt uw betoog.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Blijft u ook gewoon doorvragen! Ik zal het niet als zeuren ervaren, maar als aanmoediging. Overigens, als u dingen zegt die ik wel als zeuren ervaar, bent u gelukkig de Kamer, dus dat scheelt ook. Ik zie het als aanmoediging en ondersteuning en het helpt mij alleen maar.

ODF kwam ...

De **voorzitter**:

De allerlaatste van mevrouw Zwinkels.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Dan ben ik wel benieuwd. Ik wil in dit kader nog één vraag stellen. Ik heb weleens gehoord van een initiatief dat er was om burgers die 18 jaar worden door een heel soepele flow te leiden en er op die manier voor te zorgen dat ze eigenlijk alle wijzigingen die zij bij die levensgebeurtenis meemaken via één extra app, applicatie, besturingslaag meteen allemaal tot zich krijgen. Dat vind ik een heel mooi concreet voorbeeld van hoe we ook kunnen laten zien dat dit de toekomst is van de digitale overheid. Kan de staatssecretaris daar dan wellicht op reflecteren, en wat kan ik daar concreet op

verwachten? Dat kan juist laten zien dat we dit heel serieus nemen met elkaar.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

U heeft het goed gehoord ... Althans, de voorzitter heeft het nu ook goed gehoord, maar mevrouw Zwinkels ook. Daar wordt inderdaad aan gewerkt. Op het moment dat iemand 18 jaar wordt, wordt er opeens heel veel van je verwacht en moeten er ook heel veel dingen anders. Ik ga ook maar eventjes uit van een app. Dat ligt toch wel het meest voor de hand. Daar wordt op dit moment aan gewerkt. Laat ik u — ik kijk naar de voorzitter, want dit is wel een toezegging — even schriftelijk rapporteren over het hoe en het wanneer, want ja, er wordt aan gewerkt. Ik kan u nu geen datum noemen, maar het klopt dus wel. Dat zou inderdaad een heel prettige dienstverlening zijn voor deze specifieke groep.

De **voorzitter**:

Heel goed. U vervolgt uw betoog.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Poging drie voor ODF. Dat valt onder het principe: pas toe of leg uit, oftewel comply or explain. Dat zit dus al op de standaardisatielijst als standaardoptie. Daar wordt dus al van uitgegaan. Het ICBR is de club van mensen die zich bezighouden met de bedrijfsvoering. Dat zijn veelal de psg's. Die club is bezig met de ontwikkeling van een rijksbrede soevereine werkomgeving. Ook daar zal ODF als basis worden gebruikt voor documentenopslag en documentenuitwisseling.

Dan wil ik naar de VVD gaan, met uw welnemen, voorzitter. Die vraag ging over digitale onafhankelijkheid en inclusie. Wanneer vinden we dat dienstverlening volstaat? Moeten we daarin ook een persoonlijk contact als extra stap zetten? Dat sluit aan bij wat ik net in zijn algemeenheid zei. We moeten het natuurlijk digitaal geregeld hebben. We moeten de informatiepunten ... Ik vind het nog steeds lastig dat het "Informatiepunten Digitale Overheid" heet, terwijl het eigenlijk gewoon informatiepunten van de overheid zijn. "Digitaal" voelt als een barrière voor sommige mensen: oeh, eng, toverdoos. We moeten er dus voor zorgen dat we die loketten hebben, maar we moeten daar ook het menselijke contact in houden. We hebben inmiddels 848 informatiepunten. In die zin zijn we dus een stap aan het zetten. We hebben ook nog eens 40 gemeentes waarmee we bezig zijn met de overheidsbrede dienstverlening, waarin nu 28 pilots draaien. Ik noem het even "pilots". Zoveel initiatieven zijn er in ieder geval. Op die manier kijken we hoe we ervoor zorgen — dat sluit ook aan bij de vraag van mevrouw Zwinkels — dat we die bereikbaarheid hebben op allerlei vlakken en dat we allerlei contacten mogelijk maken, vanuit de burger, met die ene overheid.

Ik heb het, geloof ik, in deze commissie ... Nee, dat is niet waar. Ik weet alweer waar dat was. Dat was wel een bijeenkomst waar sommigen van u waren. Ik heb weleens gezegd: we moeten sowieso toe naar een overheid die werkt volgens het Albert Heijn-principe. Albert Heijn heeft het volgende principe, even los van of u dat herkent van uw plaatselijke Albert Heijn. Als je in de winkel bij de broodafdeling vraagt waar de kipfilet ligt, hoort een medewerker niet tegen je te zeggen: die ligt in de derde gang, onderin de vierde stelling. Volgens de Albert Heijn-doctrine hoort de medewerker te zeggen: ik loop met u mee. En op het moment dat je bij de vleeswaren bent, zegt de medewerker: hallo collega Bram, deze meneer of mevrouw wil graag kipfilet. Zo moeten we de zaak als overheid eigenlijk ook inrichten. Je stelt een vraag aan de overheid en dan is degene die

de vraag ontvangt daarvoor verantwoordelijk tot het moment dat er een warme overdracht heeft plaatsgevonden aan iemand die het probleem echt oplost. We zeggen dus niet: weet u wat, belt u dit en dit nummer, hang daar een halfuur in de rij, druk dan vier keer een toets in en dan krijgt u mogelijk een antwoord.

De heer **Meulenkamp** (VVD):

Als het over de supermarkt gaat, schiet mij toch een vraag te binnen. In principe zou je hierover dus in het hele kabinet moeten praten. Dat hoor ik de heer Van der Burg eigenlijk zeggen: we zouden dé overheid zo in moeten richten. Wordt dat gesprek gevoerd op rijksniveau en binnen het kabinet? Gaat het hier veel over? Want u zegt het even tussendoor. Het maakt mij niks uit welke supermarkt het is, maar dit is best een cruciale opmerking die u hier maakt. Wat u voordraagt, lijkt mij een heel mooi principe. Gaat het hier intensief over in het kabinet?

Staatssecretaris **Van der Burg**:

"Intensief" en "veel" zijn woorden waarvan ik denk "nou, het is best veel", terwijl de heer Meulenkamp kan denken "ik vind het nog steeds te weinig". We hebben het hier met enige regelmaat over met elkaar. Ik heb ... Welke dag is het vandaag? Woensdag. Dan is het morgen donderdag. Meestal gaat dat zo. Ik heb morgen een overleg, samen met de minister-president, met een aantal sg's. Daarin zullen we stilstaan bij de vraag: hoe kunnen we ervoor zorgen dat we echt stappen zetten met één overheid, met het standaardiseren en harmoniseren? Maar ja, met de minister-president heb je binnen het kabinet niet de minste geringste. Er zijn ook nog wat andere dingen die deze week spelen, maar toch maakt hij daar nadrukkelijk tijd voor vrij. Dus ja, we zijn daar volop mee bezig. Alleen — dat is ook beetje het ongeduldige in mijn karakter — denk ik de hele tijd alleen maar "meer, meer, meer" en "sneller, sneller, sneller". In die zin geldt eigenlijk hetzelfde voor de heer Meulenkamp als voor mevrouw Zwinkels: blijft u er bij mij maar peper in brengen, dat helpt alleen maar.

Dan ga ik naar D66 en PRO. Zij hadden onder andere vragen over Linux. Los van het feit dat er bij Linux formeel geen sprake is van inkoop, wordt Linux al volop gebruikt. Het komt op vele servers van het Rijk voor. Het wordt ook toegepast in de soevereine werkplek die bijvoorbeeld SSC-ICT, DICTU en DUO aan het ontwikkelen zijn. Daar wordt dus al heel nadrukkelijk mee gewerkt.

Een andere vraag van mevrouw El Boujdaini was: worden de aanbevelingen van Privacy Company met betrekking tot DWR 2.0 overgenomen? Het antwoord daarop is ... Ik zit even te kijken, want er staat weer zo'n hele mooie zin, maar eigenlijk komt het er gewoon op neer — ik vertaal het even in mijn eigen woorden — dat we alles proberen over te nemen wat op dit moment technisch uitvoerbaar is. Er zitten dingen bij die we op dit moment technisch nog niet kunnen, maar als het kan, zetten we daar zeker op in. We hebben niet voor niets deze serieuze aanbevelingen gekregen.

De heer Meulenkamp had ook nog een vraag met betrekking tot DWR. Die kan mevrouw El Boujdaini mogelijk nog meer tevredenstellen, want ik zag haar nog wat magertjes kijken. De heer Meulenkamp vroeg het volgende. Met DWR 2.0 zijn de digitale autonomie en soevereiniteit verbeterd. De werkplek wordt geleverd aan verschillende departementen. Moet dat ook niet rijksbreed gaan gelden? Hoe kunnen we dat bevorderen? Inmiddels hebben we de werkplek uitgerold naar 30.000 ambtenaren bij zeven departementen en een aantal uitvoerende organisaties. We zijn daarnaast vanuit

de ICBR, die ik net al noemde, nog verder aan het kijken hoe we dat kunnen harmoniseren, niet alleen binnen de kerndepartementen, maar juist ook richting de dienstverleners. De werkplekdienstverleners nemen we daarbij nadrukkelijk mee, want ja, als iets werkt, laten we het dan ook zo veel mogelijk in den breedte inzetten. U mag van mij verwachten dat ik daar ook op inzet.

Overigens is het platform gebaseerd op het principe dat alle data, documenten en e-mail wel binnen — dat zeg ik er maar even bij — de eigen overheidsdatacenters blijven. Dat is een thema dat bij vier van de vijf, en eigenlijk ook wel bij meneer Van den Berg, die alleen de nuance aanbracht als het gaat om veiligheid en soevereiniteit ... Dat thema vinden we allemaal belangrijk, dus vandaar dat ik dat nog even expliciet noem.

De heer Meulenkamp had ook nog een vraag over Citrix. Die zal de afgelopen dagen bij velen van u zijn opgekomen. Ik werd daar zelf afgelopen vrijdag over geïnformeerd. Toen is er ook meteen een team aan de gang gegaan, die het hele weekend bezig is geweest om de patches te regelen. Er is ook meteen richting alle overheidsorganen een aanbeveling uitgegaan vanuit de CIO. Dat gebeurde via de rijks-CIO, die onder mijn verantwoordelijkheid valt. We hebben natuurlijk overal een CIO, maar er is ook een rijks-CIO en die valt onder mij. Die kan ook dingen verplichten en opleggen als het gaat om het ontkoppelen van Citrix. In een aantal gevallen is dat gebeurd, maar soms niet, omdat de afweging is gemaakt dat primaire processen daarmee te veel stil komen te liggen. Er is dus meteen actie op ondernomen. De heer Meulenkamp vroeg ook: welke lessen worden hieruit getrokken? Nou, uit deze specifieke situatie moeten we de lessen nog trekken. De patches zijn gisteren ... Hoe noem je dat? Ingespeeld. Ik denk altijd: dat doe je bij voetballen voordat de wedstrijd begint. Gisteren zijn de patches ingespeeld, maar daar komt de evaluatie dus nog op. Het laat wel zien dat veilige ICT "niet bestaat" — zo zou ik het bijna zeggen — in de zin van dat zodra we ook maar enigszins op het internet zitten, we natuurlijk altijd het risico op aanvallen lopen en er klaar voor moeten zijn om daarop te reageren. Dus specifieke lessen uit deze casus moeten we gewoon nog met elkaar gaan trekken. Daar hebben we natuurlijk ook de Nationale Cybersecurity Strategie voor, waarvoor ik via mijn buurvrouw, staatssecretaris Aerdts, naar JenV kijk. Ik denk gewoon bij alles dat zij daarover gaat. Ik zeg ook nog even heel concreet — dat is een toezegging, voorzitter — dat de Kamer nadrukkelijk nog in november op dit specifieke punt verder wordt geïnformeerd.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

De staatssecretaris had het inderdaad over die DBR 2.0-analyse. De staatssecretaris had het antwoord gegeven dat sommige aanbevelingen die technisch uitvoerbaar zijn, wel worden doorgevoerd. Betekent dat dan dat wanneer alles echt technisch uitvoerbaar is, ook alles uiteindelijk wordt doorgevoerd? Of is dat niet per se wat de staatssecretaris bedoelt? Is dat ook in lijn met de ambities op het gebied van digitale soevereiniteit die in het coalitieakkoord staan?

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Ik kan het antwoord twee keer ja laten zijn richting mevrouw El Boujdaini. Dus ja, zodra het kan, doen we het. En ja, het coalitieakkoord ligt niet letterlijk onder mijn kussen, maar figuurlijk wel. Dat hoort voor ieder bewindspersoon een nagenoeg heilig document te zijn.

Voorzitter. Dan een combinatie van vragen van een aantal Kamerleden. Ik was erover

begonnen richting mevrouw Zwinkels, maar ook de heer Meulenkamp heeft er nog even naar gevraagd. Over domeinnaamextensie en de uniformiteit hebben we wel gezegd dat we wel proberen om daarbij zo veel mogelijk aan te sluiten bij natuurlijke overgangsmomenten. We hebben het de vorige keer ook uitgebreid met elkaar gehad over dat lifecyclemanagement. Dat helpt dan gewoon, omdat we woekeren met talent en met de uren die we hebben. We proberen dus wel aan te sluiten bij natuurlijke momenten, maar we moeten die domeinnamen in hoeveelheid gaan terugbrengen, we moeten die websites gaan saneren en we moeten toe naar steeds meer dat ene moment. Of het nu gov.nl heet of niet: we moeten gewoon die stappen gaan zetten met elkaar.

Ik zou met uw welnemen naar mevrouw Kathmann willen kijken. Dat kan ik ook doen zonder uw welnemen. In ieder geval gaat het om haar vraag over het beter overzicht van de grote IT-contracten. Dat kwam ook bij mevrouw El Boujdaini aan de orde naar aanleiding van de 185 miljoen waaraan zij refereerde met betrekking tot gemeentes en Microsoft. We hebben wel inzicht in de grote contracten en de afhankelijkheden. Omdat we die ene overheid nog helemaal niet zijn, zit het probleem 'm er wel echt in dat we verschillende registers, verschillende dashboards en verschillende rapportages hebben. Ik heb daar ook al het een en ander over gezegd in mijn brief van april. Mijn voorganger heeft daar, veel uitgebreider, ook nog het een en ander tegen u over gezegd, in de brief van december 2025. Ik zeg maar gewoon in alle eerlijkheid dat we op dit moment niet bezig zijn om verder in te zetten op het verkrijgen van inzicht in schema's of wat dan ook. We hebben op dit moment gewoon nog niet de capaciteit om die administratie goed en helder in beeld te brengen. We hebben wel overlegd met het programma Toekomst financiële administratie. We hopen vanuit die financiële administratie meer van die data boven tafel te krijgen. Ik keek u zo vragend aan, mevrouw Kathmann, "interrumpeer mij, interrumppeer mij!", dat u niet anders meer kon dan mij te interrumpen.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):

Als volksvertegenwoordiger heb je echt een aantal belangrijke taken en een hele belangrijke daarvan is het controleren van de macht. Dat is echt een heel groot onderdeel van waarom we hier zitten. We hebben allemaal ambities. Die zijn ook opgeschreven in het coalitieakkoord. We hebben ook het idee dat we als Kamer heel veel hebben bereikt. Maar we hebben ook heel veel brieven gekregen waarin staat: we gaan het allemaal niet doen, want er is geen geld. We hebben met elkaar geconstateerd: nou, als we dan toch miljarden uitgeven, laten we dat dan slim doen door dat te alloceren. Maar wij kunnen de macht niet controleren en we kunnen niet alloceren als we niet weten hoeveel geld we hieraan uitgeven. Het is niet een soort hoop dat we dit administratief nog kunnen doen, al wordt uitgediept dat het grootste infuus waaraan we hangen van Microsoft is. Het is toch bezopen dat wij niet bij ministeries boven kunnen krijgen hoeveel geld wij aan die partij betalen? Het zou toch echt gestoord zijn dat we dat niet kunnen, zeg ik in alle eerbiedigheid via de voorzitter.

We zijn hier nu al vijf jaar mee bezig. Nu wordt ineens gedaan alsof ik vraag om een hele grote administratieve last, maar als we vijf jaar geleden gewoon de facturen aan Microsoft hadden uitgediept, hadden we dat nu al boven gehad. Ik denk dat het echt meer administratieve lasten kost om dit de hele tijd terug te duwen en te zorgen dat Tweede Kamerleden hun werk niet kunnen doen dan dat het aan administratieve lasten kost om het boven tafel te krijgen. Als Tweede Kamerlid hebben wij gewoon een recht om de macht te controleren en deze informatie tot ons te krijgen. De vraag is gewoon:

wanneer krijgen we de volledige lijst? De lijst is ons toegezegd. We hebben een lijst gekregen, maar die is niet volledig. Wanneer krijgen we de volledige lijst? Als het probleem is dat het in vertrouwen moet, wijs ik erop dat dit ook kan omdat we daar instrumenten voor hebben in deze Kamer. De vraag is gewoon: wanneer krijgen we de volledige lijst, die ons is toegezegd?

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Mevrouw Kathmann en ik zijn alle twee groot geworden in de gemeentelijke praktijk. Dat geldt overigens voor meerdere Kamerleden die hier zitten, maar ik noem haar omdat dit een specifieke vraag is van mevrouw Kathmann. Wij zijn groot geworden in de gemeentelijke praktijk. Wij zijn gewend om horizontaal te denken. Ik loop in Den Haag rond sinds 2019, eerst als Eerste Kamerlid, en daarna nog een keer als bewindspersoon in een ander kabinet. Als er nou één frustratie is die ik deel — ik hoor namelijk ook frustratie uit de mond van mevrouw Kathmann — dan is het wel het verticaal denken binnen de Rijksoverheid. En ja, dat komt door artikel 44 van de Grondwet. Dat komt door de Comptabiliteitswet. Daardoor is er niet één budgethouder voor bijvoorbeeld digitale zaken. Daarbij maakt het ook totaal niet uit of ik dat nou ben of mijn buurvrouw. Het is gesplitst tussen alle departementen en, nog sterker, binnen die departementen is het gesplitst tussen de ene minister van en de andere minister van of de staatssecretaris en de uitvoeringsdiensten. Het is bij ons op rijksniveau wat dat betreft ... Ehm, ik zoek even naar diplomatieke woorden, voorzitter. Ik hoor de heer Meulenkamp "complex" zeggen. Als ik Kamerlid was geweest en ik had naast mevrouw Kathmann gezeten, had ik waarschijnlijk haar woorden overgenomen. Dit is wel echt iets waar we gewoon tegen aanlopen. Ik deel die frustratie, want ik wil ook gewoon exact weten hoe het zit als het gaat om bijvoorbeeld ... Ik zit hier naast iemand die datzelfde heeft. Wij zouden natuurlijk graag zien dat we dat allemaal op dit moment boven water hebben, maar ik heb het op dit moment gewoon niet boven water. Wat ik weet, zal ik altijd aan u geven. Artikel 1 is mijn allerbelangrijkste artikel in de Grondwet, maar artikel 68 komt daar toch wel vrij vlak na, zeg ik als ex-volksvertegenwoordiger. Ik vind dat u die informatie moet hebben, maar ik kan u op dit moment gewoon niet meer geven dan wat ik heb. Dat is het antwoord, voorzitter.

Waar ik wel antwoord op kan geven, is een vraag die gesteld werd naar aanleiding van de motie-Verkuijlen. De heer Meulenkamp vroeg hiernaar. Inmiddels ligt er ook de motie-Brekelmans/Bontenbal, die vorige week is ingediend. Naar aanleiding daarvan moeten we sowieso met allemaal plannen gaan komen op het gebied van de departementen, per departement. U ontvangt uiterlijk dit jaar ook nog een Kamerbrief van mij over het specifieke punt van AI en de productiewinst, waarbij ik wel even ook verwijs naar de openingswoorden van mevrouw Kathmann. AI is niet de panacee voor alles. Als je het hebt over de 3,5 miljard die moet worden gehaald of over de overheidsreductie van 50% naar 35%, dan moeten we ons niet rijk rekenen met AI. Dan moet de vraag ook gewoon zijn: wat doen we nu wel wat we in de toekomst niet meer doen? Anders kun je geen overheidsreductie van 50% naar 35% of een bezuiniging van 3,5 miljard op je rijkskosten en exploitatiekosten hebben. Dat zal op een of andere manier pijn gaan doen. Dat kunnen we niet alleen maar koppelen aan AI, zo van: dankzij AI hebben we het opgelost met elkaar.

Voorzitter. Ik noemde mevrouw Kathmann al. Ik wil doorgaan met een vraag van haar. Wat we niet gaan doen, is het volgende. De motie heette "cloud is out". We moeten er natuurlijk voorzichtig mee zijn om die kop als basis te nemen. Je moet namelijk wel eerst

weten wat het betekent als je een systeem uitzet. Niks negatiefs over mensen die in een koekjesfabriek werken, maar de systemen daar een dagje uitzetten om te kijken wat er dan gebeurt, is toch anders dan wanneer Defensie zegt: "Weet je wat? We zetten de luchtverdediging een dagje uit." Dat is ook anders dan wanneer de Rijksluchtvaartdienst zegt: "Laten we op Schiphol even de systemen uitzetten. Laten we kijken hoe het landen dan gaat." In die zin gaan we natuurlijk niet letterlijk aan "cloud is out" doen. Maar de stresstesten die we op deelvlakken moeten doen, doen we ook al op deelvlakken. Ik zal ervoor zorgen dat we daarover een brief naar u sturen voor het einde van het jaar. Daarin zal staan hoe we die stresstesten gaan doen en hoe we invulling geven aan de gedachte achter "cloud is out", zonder dat wij dat letterlijk doen. Maar "cloud is out" is ook nooit zo letterlijk door de Kamer bedoeld.

Voorzitter. Als u het goedvindt, ga ik naar de heer Van den Berg. Hij sprak over contractverlengingen en alles wat daarbij speelt. Laat ik allereerst beginnen met een algemene opmerking over de bijdrage van de heer Van den Berg. Ik vond dat hij terecht wijst op een aantal nuanceringen. Die koppel ik niet aan andere woordvoerders. Die koppel ik veel meer aan wat je ook in het maatschappelijke debat ziet. De Amerikanen zijn niet onze vijand. De Amerikanen zijn nog steeds een buitengewoon belangrijke partner van de Nederlandse samenleving en de Nederlandse overheid, of het nu gaat om defensie of om handel. Er gaan nog steeds volop handelsmissies die kant op, waarbij we over en weer zaken van elkaar afnemen. Ook als het gaat om digitale zaken hebben we nog steeds heel veel te maken met Amerikaanse bedrijven. Je moet de afhankelijkheid van een Amerikaans bedrijf, waar je terecht naar mag kijken in de veranderende geopolitieke situatie en gelet op de veranderende wet- en regelgeving in Amerika, niet inruilen voor een andere afhankelijkheid. Je moet dan ook bekijken hoe je veel meer zelfstandig en onafhankelijk kan worden. Dat zorgt voor discussies die ook in deze Kamer gevoeligheden met zich meebrengen. Andere leveranciers brengen soms namelijk ook weer geopolitieke of andere beperkingen met zich mee.

Voorzitter. Wat doen we met de contractverlengingen? We bekijken eerst steeds of we het contract überhaupt moeten verlengen. Dat sluit ook een beetje aan bij de slagvaardige overheid. Niet alleen moeten we af van sommige zaken, zoals websites en domeinnamen, maar soms is het einde van het contract ook letterlijk het einde van het contract omdat de producten niet meer op dezelfde manier aan de orde zijn. Als er wordt gezegd "we willen wel door met dit product of met een vergelijkbaar product", moeten we in het kader van ons aanbestedingsbeleid steeds bekijken of we de aanbestedingen op dezelfde wijze doen. Ik durf het woord bijna niet te gebruiken, maar we hebben een tijdje terug met elkaar een debat gevoerd over Solvinity en de aanbestedingen in dat kader. Toen hebben we gezegd: daarvoor gaan we in de toekomst een ander aanbestedingstraject in. Dat zegt nog niks over de uitkomsten, maar in ieder geval wel over de inkadering van de aanbestedingen. Als we die doen, dan doen we die aankondiging natuurlijk ook op de Rijksaanbestedingskalender. Die moet namelijk wel in den brede, want we hebben nog steeds te maken met Europese aanbestedingsregels en nationale aanbestedingsregels. In beginsel zeggen we dus niet: we sluiten een partij uit. Wat wel kan, is dat uit de aanbestedingsregels voortvloeit dat een bepaalde keuze voor bepaalde partijen wel of niet wordt gemaakt. Dat heel nadrukkelijk.

Ik kijk weer even naar mevrouw Kathmann als het gaat om de vraag hoe we de komende tijd met elkaar in gesprek gaan over de inzet van AI. Ik heb daar natuurlijk in mijn debatje een-op-een met de heer Van den Berg al even nadrukkelijk over

gesproken. We moeten dus niet blind zijn als het gaat om de voordelen van AI en de nadelen die eraan zitten. We zullen dus de komende tijd heel veel, om het zo maar even te noemen, finetunegesprekken met elkaar moeten hebben, waarbij we ook gewoon steeds gaan aanlopen tegen: hé, een mogelijkheid, maar we beperken die mogelijkheid wel vanuit nationale veiligheid, vanuit dataveiligheid, et cetera. Ik ga er dus vanuit dat we gewoon echt met elkaar tot een goed gesprek daarover gaan komen.

Voorzitter. Tot slot — als ik door de stapel heenloop, zie ik dat ik de nodige zaken al heb beantwoord — was er nog één hele specifieke vraag die bij een aantal van u terugkwam en dat is wat ik maar eventjes "het I-vakmanschap binnen de overheid" noem. We hebben gezegd dat we het enerzijds met minder geld doen bij de overheid en anderzijds met minder ambtenaren, maar het derde slot op de deur is het slot van de inhuur. De inhuur is overigens, zeg ik richting mevrouw El Boujdaini, geen miljard. We huren voor bijna 3,5 miljard extern in, als je alles bij elkaar optelt, en een groot deel daarvan is inderdaad digitale en I-achtige inhuur. Wij zullen echt moeten werken aan de I-vaardigheden in de overheid zelf. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid heeft daar ergens vorig jaar, eind vorig jaar, een rapport over geschreven. Die zegt: zorg nou dat je gewoon de basisvaardigheden als het gaat om I-vakmanschap onder je ambtenaren vergroot. Dat is één. Dan hebben we het gewoon over reguliere ambtenaren die op inhoud zijn ingehuurd. Zorg ervoor dat je de digitale vaardigheden bij de digitale teams intern versterkt. Nou, daar lopen we — dat heb ik de Kamer ook in een ander debat gemeld — soms wel tegen arbeidsmarktgrenzen aan. Even heel flauw gezegd: sommige bedrijven betalen toch net nog wat beter dan wij doen, terwijl wij een goede werkgever zijn op dat punt. Daar komen we wellicht ook met elkaar over te spreken. We zullen dus die expertise ook echt veel meer naar binnen moeten trekken als het gaat om onze ambtenaren. Daarnaast zullen we ook echt — dat raakt ook aan onder andere de vragen van mevrouw Kathmann — aan verdere beleidsontwikkeling moeten doen om ervoor te zorgen dat we dit ook gewoon met elkaar op orde hebben, want ik denk dat we op dit moment nog meer niet weten dan wel met elkaar.

De heer Van den Berg stelde een vraag over werkplektelemetrie. Daar lag een conceptantwoord voor en — ik zeg het maar gewoon eerlijk — ik had echt geen idee wat daar stond. Dus u gaat daar gewoon een brief over krijgen, want ik hou er niet van, al zal ik in de ogen van sommigen misschien toch wel onzin kletsen, om dingen te zeggen die ik zelf niet snap of waar ik geen idee van heb wat ik aan het zeggen ben. Daar gaat heer Van den Berg dus gewoon even een brief van mij over krijgen, zodat ik me eerst kan laten uitleggen wat de heer Van den Berg precies heeft gevraagd, wat ik daarvan vind en wat ik daarop antwoord.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw El Boujdaini heeft nog een vraag.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Misschien heb ik het gemist, maar ik heb nog gevraagd of open standaarden en open source meegenomen zouden kunnen worden in aanbestedingen als criteria en of het kabinet hierop kan inzetten. Ik heb wel iets over open source gehoord, maar ik denk dat ik die specifieke beantwoording even heb gemist.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Daar waar dat kan, zullen we dat zeker doen. Daar zetten we dus zo veel mogelijk op in.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):

Er stond nog een vraag open over een supermooi project. Dat is echt zo'n sprankje hoop in het systeem. Dat heet de Digitale Autonome Werkplek Overheid. De concrete vraag was: wat gaat de staatssecretaris doen om dit project op te schalen?

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Maar die vraag had ik mede richting de heer Meulenkamp wel beantwoord, want daar zetten we dus volop op in. We zitten inmiddels op 30.000 ... O, mijn ambtelijk medewerker fluistert mij iets anders in. Ik kom er zo even op terug, want ik laat me eerst even influisteren wat ik vind!

De **voorzitter**:

Heel goed. We zijn aan het einde gekomen van de eerste termijn van de regering. Er is behoefte aan een tweede termijn van de Kamer. U heeft maximaal twee minuten spreektijd. Dan geef ik het woord aan mevrouw Zwinkels.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Dank aan het kabinet voor de beantwoording. Ik heb ook een aantal toezeggingen gekregen. Volgens mij gingen twee over de digitale dienst. Enerzijds gaat dat over de toets van de financieringsdrempel voor projecten begin volgend jaar. Eén gaat over hoe we dat mandaat betrekken bij de evaluatie van de geleerde lessen uit de drie prioriteitstrajecten. Dus dank daarvoor. Ik ben ook blij met de beantwoording rondom 1Overheid, als ik het zo even mag samenvatten, inclusief de toezegging ten aanzien van dat project rondom de leeftijd van 18 jaar. De vraag over de open standaarden zijn trouwens ook goed beantwoord.

Ik heb zelf alleen nog wat gedachten rondom die routekaart, die misschien nog wat in de toekomst ligt, waar ik misschien nog wel een aanmoedigingsmotie voor zou willen schrijven. Daarom wil ik bij dezen alvast een tweeminutendebat aanvragen. Mocht dat niet nodig zijn — ik ga daar nu gewoon even over nadenken — dan is dat debat wat mij betreft niet nodig, maar als ik die motie toch wil indienen, dan is dat natuurlijk het moment.

Dat is mijn tweede termijn. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw El Boujdaini.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Dank u wel, voorzitter. Ik wil de twee staatssecretarissen ook bedanken voor hun beantwoording. Ik merk op dat we volgens mij wel op één lijn zitten. Ik hoorde de heer Van der Burg zeggen dat we inderdaad wat inzicht en overzicht missen en dat we dat eigenlijk met z'n allen ook wel heel graag willen. Dat hoorde ik de staatssecretaris Digitale Soevereiniteit en Economie ook zeggen. Als we in ieder geval de krachten kunnen bundelen om dat zo inzichtelijk mogelijk te maken, dan maakt dat volgens mij voor iedereen het werk een stuk makkelijker en kunnen we daar ook goed op sturen.

Staatssecretaris Aerdts zou in de tweede termijn nog even terugkomen op de vraag of de inzichten die de departementen zelf creëren op het gebied van digitale soevereiniteit

verdergaan dan alleen de cloud.

Voor de rest ben ik eigenlijk ook wel heel erg tevreden met de beantwoording over de digitale wallets. De kansen daarvan worden in ieder geval ook echt gezien. Het bsn-nummer kan daarin dus ook een rol spelen, juist voor de juridische grondslagen die we soms nodig hebben bij sommige partijen om het leven en de online digitale veiligheid van mensen een stukje makkelijker en beter te maken.

Dat was het voor mij. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Mijn dank. De heer Meulenkamp.

De heer **Meulenkamp** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Bedankt voor de gegeven antwoorden. De heer Van der Burg triggerde mij toch weer, en dat doet hij wel vaker. Ik heb zelf ook een tijd rondgelopen in de gemeentelijke politiek. Ik onderschrijf heel erg die gedachte van het horizontaal denken. Ik hoor de heer Van der Burg eigenlijk ook zeggen dat het heel lastig om hier in Den Haag verandering daarin te brengen. Ik zou daar het volgende voorbeeld voor in willen brengen, wat dan wel weer een link heeft naar de digitale overheid, al is die indirect. Ik ben zelf afkomstig uit het mooie Twente. In Enschede ligt al een aantal maanden 100 miljoen klaar om een fabriek te bouwen die fotonische chips wil gaan maken. Het geld is er dus. Alleen, water en energie zijn op dit moment een probleem. We kennen allemaal de problemen rondom water en netcongestie. Ik zou gewoon de vraag maar eens neer willen leggen: in hoeverre gaat het kabinet daar horizontaal naar kijken? Misschien is dit niet helemaal de plek om die vraag neer te leggen. Ik zou die vraag toch eens bij deze twee staatssecretarissen neer willen leggen, omdat er duidelijk voor gepleit wordt om dit horizontaal te bekijken. Ik ben dus toch benieuwd naar het antwoord op deze vraag?

De **voorzitter**:

Heel goed, dank u wel. De heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dank u wel, voorzitter. Ook dank aan beide staatssecretarissen. Ik denk dat het toch een goed moment is om eens een keer naar die spreektijden te kijken, zeker wanneer zulke complexe zaken voorbijkomen. Ik heb best gelachen met mijn medewerkster om dat rapport en wat voor mooie termen er allemaal in stonden. Ik snap de staatssecretaris wat dat betreft wel. Daar moet even op terugkomen worden.

Er blijft voor mij wel een vraag over hoe we nou echt concreet omgaan met dat AI-beleid binnen de overheid. Het is mij al wel bekend dat er AI-agents worden gebruikt binnen de Rijksoverheid. Dat is wat mij betreft ook prima. Maar ik wil wel even opgooien of in ieder geval de staatssecretaris kan toezeggen dat er een kader gaat komen, waarbij bijvoorbeeld elke agent een eigen identiteit krijgt of een afgeschermd gebied waar hij in mag komen. Heeft hij daar alleen lees- of ook schrijfrechten? In het laatste geval: is dat dan ook tijdelijk? Zit er menselijke controle achter? De inzet van zo'n agent heeft veel voordelen, maar het risico blijft toch dat wanneer zo'n agent losgaat of wordt gehackt door iemand anders, je neveneffecten krijgt die je uiteindelijk niet meer tot de kern kunt terugleiden. Dat is iets waar ik wel aandacht voor wil vragen.

Dan kijk ik uit naar het tweeminutendebat.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw Kathmann.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):

Voorzitter. Ik wil ook beide staatssecretarissen danken voor dit debat en het gesprek. Wat ik eigenlijk nog steeds een beetje mis — maar ik merk ook dat we zoeken — is gewoon grip. Dat is gewoon het allervervelendste wat je kan hebben als Tweede Kamerlid, vooral als het gaat om terreinen waar al zo vaak naar is gevraagd. Denk aan inzichten in de uitgaven aan partijen als Microsoft. We zullen het dan wel weer — we hebben dat dan echt al drie keer gedaan — op de kinderachtige manier doen en het gewoon weer bij de begroting aan elk ministerie vragen, maar ook dan komt het antwoord niet.

Concreet wil ik me ook aansluiten bij wat de heer Van den Berg net zei over het gesprek dat we gaan hebben over AI en hoe we dat gaan inrichten. Het zou mij een lief ding waard zijn als we naar een soort kader kunnen waarlangs we dat kunnen doen. Wat zijn de doelstellingen die we ermee hebben? Hebben we de risico's op orde? Wat is de tijdlijn waarin we dingen willen doen? Wat gaan we er wel of niet in investeren? Dan heb je het bijvoorbeeld over AI en dienstverlening, het gebruik van generatieve AI, I-vakmanschap, het beheersen van de risico's en bijvoorbeeld duurzaamheid. In Frankrijk zeggen ze gewoon: "Hebben we AI nodig? Nee, dan gebruiken we het lekker niet." Moet je het wel gebruiken, dan ga je naar een klein lokaal model. Als dat niet kan, dan moet je misschien groter kiezen. Zo bouw je ook aan je autonomie. Het zou mij echt heel veel waard zijn als we tot zoiets zouden kunnen komen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de Kamer. Ik kijk even naar de bewindslieden. Heeft u een korte pauze nodig of gaan we meteen door?

Staatssecretaris **Aerdt**s:

Zullen we meteen doorgaan?

De **voorzitter**:

Goed zo, fantastisch. Gaat uw gang.

Staatssecretaris **Aerdt**s:

Voorzitter, dank u wel. Dan pak ik wel even mijn telefoon erbij om een aantal van de goed voorbereide antwoorden mee te geven.

Ik had mevrouw Zwinkels beloofd in de tweede termijn nog even op terug te komen op het versterkte mandaat van de NLDD in de komende tijd. Daarbij helpt natuurlijk dat die NLDD heel brede steun heeft. Ik ben ook trots op die eerste stappen en de deskundigheid die we daarin al hebben gezien. Ik gaf al aan: voor de uitwerking van het mandaat is nog tijd nodig. Wat wel mooi is: mevrouw Zwinkels gaf zelf al het voorbeeld van die 18-jarige die in één oogopslag kan zien wat er nou verandert en wat er gebeurt. Dit is bijvoorbeeld een van de voorbeelden geweest van het fieldlab. Dat was een van

de voorlopers van de NLDD. Dat is een van de uitkomsten daarvan geweest. We nodigen de Kamercommissie, via de voorzitter, graag uit, zowel om op werkbezoek te gaan bij de NLDD als om bijvoorbeeld aan te sluiten bij een van de fieldlabs die in november wordt georganiseerd, met die soevereine basis juist als thema. U bent hierbij van harte uitgenodigd.

Mevrouw El Boujdaini vroeg: brengen we die afhankelijkheden zelf in kaart? De cloud wordt dan heel specifiek in het rijksbreed cloudbeleid aangestipt, maar dit is ook nadrukkelijk een onderdeel van de Routekaart Digitale Autonomie van de NDS. Dat moet dus inderdaad en dan dus niet alleen op rijksniveau. Ook de medeoverheden gaan dat in kaart brengen.

Ik wil nog even terugkomen — ik denk dat mijn collega er zo meer over gaat zeggen — over wat de heer Van den Berg zei over AI en cybersecurity. We zijn met onze collega van JenV, ook naar aanleiding van de oproep die vorige week gedaan werd door de diensten, de politie en de NCTV, juist als het gaat om cybersecurity, bezig met een actieprogramma of een actieagenda. Ik moet u even schuldig blijven hoe het precies heet. Op het moment dat die er is, zal de minister van Justitie daar nog specifiek op terugkomen.

Daar wou ik het even bij laten.

De **voorzitter**:

Oké, een korte vraag van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Termijn?

Staatssecretaris **Aerdt**:

Dat weet ik niet uit mijn hoofd.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Krijgen we nog een brief of een bevestiging op een andere wijze over wanneer die dan komt?

Staatssecretaris **Aerdt**:

Ik zal zorgen dat de tijdlijn even met u gedeeld wordt. Ik weet niet of we dat echt weer met een brief moeten gaan doen, maar ik zal u informeren. Ik heb gewoon die kennis even niet paraat.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Twee vragen en nog een klein cadeautje voor mevrouw Zwinkels. De eerste vraag is van mevrouw Kathmann. Die had ik inderdaad niet beantwoord. We zijn op dit moment aan het werk aan een soevereine werkplek. Die zit nog in de ontwikkelfase en die moet daar goed worden getest. Dat heeft ook weer te maken met vriendelijkheid en veiligheid als aspecten om het goed te controleren. We zijn er dus wel volop mee bezig.

En richting mevrouw Kathmann en de heer Van den Berg, als het gaat om het stellen van die kaders: ja, er zit geen licht tussen dit driehoekje en ik denk ook gewoon tussen Kamer en kabinet in dezen.

Dan het kleine cadeautje voor mevrouw Zwinkels. Ik snap dat u het allemaal de laatste tijd niet heeft ingevuld, maar vraag op het internet "ik word 18" en dan komt u al uit op een website van de Rijksoverheid waar de eerste zaken op staan. Dit is de eerste stap die gezet wordt. We gaan er dus mee bezig, maar u kunt al kijken wat er gebeurt als u 18 wordt, al is het voor u helaas allemaal te laat.

De voorzitter:

Er is nog één vraag van de heer Meulenkamp

Staatssecretaris Van der Burg:

Ja, ik snap de vraag van de heer Meulenkamp. Laat ik 'm maar even pakken, want die richt zich niet zozeer op digitale zaken, maar wel op een slagvaardige overheid. Ik denk dat we het als het gaat om een slagvaardige overheid gewoon hebben over leveren op dit punt. Het geld is er, de wens is er, de locatie is er. Dan moeten we ook gewoon met elkaar kijken hoe we op het gebied van water, elektriciteit en andere vormen van connectiviteit stappen kunnen zetten. Ik kan uiteraard nu niet de toezegging doen dat dit morgen, volgende week of volgende maand geregeld is, maar dit is typisch een voorbeeld waardoor die burger denkt: mwah, mijn vertrouwen kan wel omhoog. Dat moeten wij gaan waarmaken de komende tijd. Dus dat is de hoofddoelstelling achter slagvaardige overheid, dat we ook op dit soort punten gaan leveren met elkaar. Want dit kan gewoon niet.

De voorzitter:

Meneer Meulenkamp nog even.

De heer Meulenkamp (VVD):

Ik ben blij met dit antwoord. Dank u wel.

De voorzitter:

U bent iets vergeten? Ja, mevrouw Kathmann.

Staatssecretaris Aerdts:

Voorzitter, misschien ondervangt dit de vraag. Mevrouw Kathmann vroeg ook nog naar de relatie tot klimaat en datacenters: gebruik van AI, moet je dat doen? Moet je niet ook de afweging maken op het moment dat je het nodig hebt of het wat toe kan voegen, en daar dan ook de klimaataspecten in meenemen? Wij verwachten in november een brief aan uw Kamer te sturen met een datacenterstrategie waar dit nadrukkelijk onderdeel van is. Er ligt ook nog een debatverzoek van het lid Beckerman van de SP hierover en er ligt nog een informatieverzoek waar wij als kabinet nog op terug zullen komen.

Mevrouw Kathmann (PRO):

Ik was al heel blij met het antwoord van de staatssecretaris over de digitale autonome werkplekken bij de overheid, maar ik stelde de vraag wat de staatssecretaris gaat doen om dit project op te schalen. Ik begrijp dat het in een pilotfase zit, maar laten we er dan van maken dat dit als dit een succes is en het lekker draait wordt opgeschaald. Hoe worden wij als Kamer op de hoogte houden van de pilot, opschalingsmogelijkheden en financieringsmogelijkheden? Daar zou ik wat meer over willen weten en eigenlijk een toezegging willen over hoe we dat gaan inregelen.

De **voorzitter**:

De staatssecretaris. Ik weet niet welke.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Mij wordt gemeld dat wij voor het eind van dit jaar wel even een brief naar u kunnen sturen.

De **voorzitter**:

Weer een toezegging. Heel goed. Dan dank ik de bewindslieden voor de adequate beantwoording in de tweede termijn. Sorry, mevrouw Zwinkels. Wilt u nog wat vragen?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):

Ik heb nog een punt van orde. Ik begreep dat er dus een datacenterstrategiedebat is aangevraagd door het lid Beckerman. Ik was benieuwd. Is dat in deze commissie gebeurd?

Staatssecretaris **Aerdt**s:

Ik denk dat zij niet een debat over de strategie heeft aangevraagd, maar wel over datacenters in bredere zin. Ik weet niet precies in welke commissie, maar volgens mij kan een collega van u dat zeggen.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):

Mevrouw Beckerman heeft gewoon bij de regeling op dinsdag een debat aangevraagd over datacenters, volgens mij met de bijsluiter dat we, omdat die strategie komt, dat doen als die strategie er is. Maar het is niet per se gezegd met welke commissie. Wel met welke bewindspersonen en dat is natuurlijk altijd weer spannend.

De **voorzitter**:

Oké, dan zijn we toe aan de afsluiting. Hartelijk dank voor de beantwoording. Ik ga even de administratie voor u voorlezen, de toezeggingen.

- De staatssecretaris van BZK zegt toe de Kamer per brief te informeren over de uitwerking van de digitale dienstverlening aan mensen die 18 jaar zijn geworden om hen te informeren over de veranderde wettelijke situatie.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe de Kamer in november te informeren over de lessen die uit de casus Citrix geleerd kunnen worden.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe de Kamer uiterlijk eind dit jaar per brief te informeren over de inzet van AI en eventuele productiewinst daarvan binnen de Rijksoverheid.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe de Kamer uiterlijk eind dit jaar per brief te informeren over het uitvoeren van stresstesten en daarmee het geven van invulling aan de gedachte van de motie Cloud is out.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe de Kamer te informeren over de soevereine werkplek en hoe geborgd blijft worden dat er geen ongewenste datastromen ontstaan.
- De staatssecretaris van BZK zal de Kamer voor het einde van dit jaar informeren over de pilot autonome werkplek.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe de Kamer voor het einde van het jaar te informeren over de voortgang van de uitvoering van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie.

- De staatssecretaris van EZK zegt toe in gesprek te gaan met de collega van Financiën over begrotingen en de kosten die gemaakt worden voor IT en informeert de Kamer hierover.

Wanneer?

Staatssecretaris **Aerds**:

Ik moet daar even goed naar kijken, zodat het geen loze toezegging is. We zullen in contact treden en dat zal zo snel mogelijk zijn, uiterlijk voor het einde van dit jaar.

De **voorzitter**:

Akkoord, uiterlijk voor het einde van dit jaar.

- De staatssecretaris van EZK zegt toe de Kamer aan het begin van komend jaar te informeren over een verdere uitwerking van de inrichting van de Nederlandse Digitale Dienst. Het invoeren en toetsen van open standaarden wordt hierin meegenomen, net als de financieringsdrempel projecten en het mandaat dat verleend wordt.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe voor het einde van het jaar de Kamer nader te informeren over het walletstelsel. Hierbij wordt ingegaan op het meenemen van het bsn in de wallet, het ontwikkelen van een lightversie en Rotterdam als mogelijke pilot.

Staatssecretaris **Aerds**:

Over het bsn heb ik volgens mij een heel duidelijk antwoord gegeven. Dat hoeft wat mij betreft niet meer in de brief.

De **voorzitter**:

Nee, oké. Heel goed.

- De staatssecretaris van EZK zegt toe de tijdlijn per brief te delen.

Welke tijdlijn was dat? Ik hoor dat dat over cybersecurity ging, met de minister van JenV. Ja, precies.

- De staatssecretaris van EZK zal de Kamer in november een brief sturen met een datacenterstrategie en neemt hierin de klimaatimpact mee.

Mevrouw Zwinkels heeft een tweeminutendebat aangevraagd.

Tot zover, denk ik. Dan sluit ik hierbij de vergadering. Dank u wel.

Sluiting 12.56 uur.

